

В. Винниченко

БАЗАР

П'БСА НА ЧОТИРІ РОЗДІЛИ

Видавниче Т-во „ДЗВІН“.

ВИДАВНИЧЕ Т-ВО
„ДЗВІН“

має контору і головний склад видань у Києві.
Бесарабська площа, № 2.

Хто хоче замовляти більшу кількість книг і підручників для продажу, шкіл, та бібліотек має звертатись з замовленням по такій адресі: КИЇВ, Бесарабська площа, № 2 (Площа Богдана Хмельницького), Т-во „Дзвін“.

Книгарням і земствам звичайний спуст (знижка). Пересилка на рахунок покупця. Замовлення виконуються негайно.

Книгарня Т-ва „ДЗВІН“

має на складі всі видання Видавничого Т-ва „Дзвін“ і являється головним складом для Слобідської України. Книгарня „Дзвін“ у Харкові має в продажу всі книжки, як виходять на Україні і за кордоном.

Всі підручники для шкіл нижчих і середніх можна одержувати з Харківської книгарні „Дзвін“. Замовлення виконують негайно.

Адреса: Харків, Петровський пров., 18. Книгарня „Дзвін“.

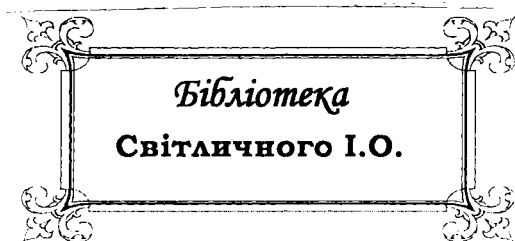
В. Винниченко

БАЗАР

П'ЄСА НА ЧОТИРІ РОЗДІЛИ

Видавництво „ДЗВІН“.

КИЇВ,
Друкарня 6. Першої Київської Друк. Спілки. Трохосвятительська, 5.
1918.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Маруся	}	Партійні товариші.
Леонід		
Трохим		
Цінність Маркович		
Оксана		
Михайло		

Помішник начальника тюрми.

Явдоха.

1-е, 2-е, 3-е, 4-е, 5-е вікна камер улоговних.

Вартовий.

Пані в траурі з дочкою.

Дві панночки.

Втікачі.

Б а з а р.

П'єса на чотири розділи.

РОЗДІЛ 1-й.

Лісок. Полянка. Майський соняшний день. Нема нікого. З ліва недалеко десь чути жіночий палкий голос; по тону помітно, що говориться промову. Часом виривається гомін оплесків. Хутко виходить Трохим, за ним поспішає Цінність Маркович.

Трохим—здоровий мускулистий парубок; рухи нетерплячі, палкі.

Цінність Маркович—людина літ 32—34, з кучерявою борідкою і великим лобом. Очі уважні, бігаючи; вчувається не раптова, але уперта завзята енергія. На лиці переважна ділова заклопотаність.

Трохим. Ні, це неможливо, це—неможливо!

Цінність Маркович. Та слухайте, чудачина ви, чорт би вас побрав... Так же не можна! Не можна, любчику... Треба бути терплячіше до людей.

Трохим (*швидко ходячи по полянці*). Я не можу!.. Я не можу. Вона говорить просто неможливо! Просто неможливо! Так есдек говорить не може... Це—есерство, анархизм, кадетизм, що хочете, тільки не соціалдемократична промова... Як собі хочете! (*Зупиняючись*). Потім що це за манера промовлять? Вона весь час не зводить очей з Леоніда... Вона до його говорить, а не до маси. К чорту з такими промовами! От що! (*Ходить*).

Цінність Маркович. Ага! Так он чого бісова возуля кувала!

Трохим. (*Зупиняючись*). Зовсім не он чого, а вся її промова...

Цінність Маркович. Чекайте, любчику, не гарячіться. Ви мені скажіть: її слухають?

Трохим. Ну, слухають... Але ж...

Цінність Маркович. Очі у цієї маси горять зараз!

Трохим. Ну?

Цінність Маркович. Маса ця готова зараз за нею в огонь і в воду?

Трохим. Та це, скажете, через те, що вона гарно говорить? Ха-ха-ха! Через те, що вона—гарна! От через що!

Цінність Маркович. Любчику мій! Ви самі зараз хвилюєтесь тільки через те, що вона—гарна... яке нам діло до того, через що у маси очі горять? Нам треба, щоб вони горіли.

Трохим. Напоїть тоді горілкою, ще лучче горітимуть.

Цін. Марк. Горітимуть та не тим... У маси треба перш усього з під мусору виковирнуть соціальну сльозу... Перш усього любчику, соціальну сльозу! А одною горілкою не втнеш... Вона промовляє не важно, це правда, і знання у неї не багато, і... хоче бути Жанною д'Арк, але зате... у неї краса. У всякого свої цінності. А ви не хвилюйтесь. Вона все ж таки говорить, а що трошки набрихує на соціалдемократію, та це вже не такий гріх. Хто перед Богом не винен? А за те, ви подивіться, як її слухають, хоч вона й дивиться на того чортового Леоніда... Га?.. Багато ви бачили, щоб з такими роззявленими ротами слухали ораторів... Ви гляньте... *(повертається в бік голоса)* Ач, як замерли... Ротами слова ловлять... А гарна канальська дівчина... Що гарна, то гарна!

Трохим *(Похмуро)*. Слухайте, Цінність Маркович...

Цін. Марк. *(повертаючись до його)*. Слухаю, любчику...

Трохим Я в справі з побігом не хочу брать участі...

Цін. Марк. *(Здивовано)*. Оце маєш! Це ж через що саме?

Трохим. Не можу.

Цін. Марк. *(Стурбовано)*. Ну, слухайте, радість моя, не вигадуйте ви чорт-батька-зна чого. Чого ж ви не можете?

Трохим. Не можу! Тільки ви не думайте, що я боюсь... *(Ходить по полянці. Раптом зупиняється)*. Ну, слухайте, щоб ви чого не думали, я вам скажу прямо, чорт вас побори: ревную! От і все. *(Ходить знов)*.

Цін. Марк. Кого? До кого?

Трохим. Марусю до Леоніда.

Цін. Марк. Ну, слухайте, серце, це—причина, яку я б не зважився в протокол засідання записати...

Трохим. Може бути, може бути...

Цін. Марк. Так пересилить же можна себе, любчику!

Трохим. *(Зупиняючись)*. Не можу. Пробував. Ревную до того, що голова крутиться... Не то що аллегорія, а от так прямо таки крутитесь та й годі... От так звідси *(показує на низ живота)* якась хвиля як посує, так аж туман в очах... Знаю,—дикість прадідів, некультурність, ну, не можу... Не можу!.. Буває, що схопив би її й його і зубами порвав би на шматки. І аж гарчав би... Не можу, говорю вам, нароблю дурниць... Каятись самі будете... Замість в стіну, візьму й шпурну у їх бомбою. Найдіть когось инчого на моє місце...

Цін. Марк. Голубчику мій! Я розумію ваше становище, але ж

ви самі добре знаєте, що нема нікого. Та ще на ваше місце. Не всякий з цим любить діло мати. Це раз. А друге, що просто нема нікого. Після розгрому вашої організації треба було з мікроскопом розшукувати вас. Один, два та й уже. Ну, хто може? Леонід? Ну, його треба насамперед самого підвести до стіни, підперти його, щоб вітер не звалив, а тоді вже хай пуска бомбу з рук.

Трохим. Михайло міг би.

Цін. Марк.. Михайло, серце, жонатий чоловік. А лучче мені мати діло з бригадою холостих жандарів, ніж з одним жонатим товаришом.. Йй богу! До речі і Леонід жонатий, хоча тут... Ну, та не важно... Ні, любчику, Михайло не годиться. Він до того ще й робітник. Як щось станеться з ним, покине нам жінку з трьома дітьми... Не таля! Пересильте ви себе... Закрутіть віжки на руку і...

Трохим. Ні, не можу! Боюсь... Хай тоді ні вона, ні він не беруть участи...

Цін. Марк. Ну, а хто?

Трохим. Замість Леоніда — Оксана, а замість Марусі... (мовчить).

Цін. Марк. От бачите: а замість Марусі вже й нема нікого... А Оксана знов з шостимісяшною дитиною... Ні, голубе, плюньте, не псуйте справи... Тут же, серце, все таки ходить про волю дванадцяти товаришів... І це ж треба подумати на худий кінець... Га?.. Та потім... Чекайте! Та звідки ви знаєте, що вона любить Леоніда? Вона вам сама казала?

Трохим. Ні, не казала, але...

Цін. Марк. (зрадівши). Не казала? Хо! Так чого ж ви тут...

Трохим. Але я сам бачу.

Цін. Марк. Ну, любчику, це—не глагол! Це—не глагол! Ви іменно той, що ні чорта не можете побачити. Іменно, радість моя, не той... А от я бачив, що вона як раз не любить Леоніда... Як раз це саме я бачив.. А що хочете знати, то іменно вас вона любить.

Трохим. Ну, це вже ви той...

Цін. Марк.. Правда! Правда, голубе. Я навіть здивувався, як ви сказали, що ревнуєте. „От, думаю собі, ідіот... (ви вибачайте, це ж я про себе так думав) от, думаю, халява, дівчина з ним така мила, весела, оченята сміються, грають, горять, а він ревнує...“ Та до кого це? До Леоніда! Ну, любчику, ви таки ні чорта не бачите. Прямо таки ні чорта та й годі!

Трохим (Мякше). Ну, розкажіть ви кому инчому...

Цін. Марк. Ні, голубе, це вже ви розкажіть і іменно кому инчому, а не мені. І розкажіть, наперед узнавши, довідавшись, а не те, що так... Треба все своїми власними руками обмацати, своїми очима обдивитись, а тоді купувати. От трохи зараз скандала не зробили... Ну, подумайте самі, як би ви засвистіли, або закри-

чали, що вона не так говорить, як би ви обидили дівчину, яка, може вас любить. Що б, ви думаете, дуже до серця їй припали б за це? Ех, народ! „Леоніда любить“. А вона як що вже істинно сказати, може, нікого ще не любить, бо вона—Жанна д'Арк. От що!.. Ага! добре, що згадав. Слухайте, серце, вона неодмінно хоче взяти на себе „функцію“ кидання під стіну. Неодмінно треба одговорити її від цього. Вона подвигів шукає. Чудово. Тільки не треба, щоб ці подвиги були смішні. А крім того, вона ще може попусувати всю справу: бомби до стіни не донесе, розірветься у неї в руках, її в лихий годині пошматує і весь побіг провалить. Треба їй говорити, що вона призначена для инчого. А поки що вона своєю красою не одне ще пролетарське серце зворушить. Погано тільки, що де-які серця занадто вже ворухатися. Ну, та де ліс рубають, там і тріски летять. Так от, любчику, майте це на увазі, як будемо сьогодні рішати справу. А сьогодні треба неодмінно все скінчити. Публіка в тюрмі хвилюється, жде, може дурниць накоїти. І самі ви будьте хорошим, не гальмуйте справи. Центральний Комітет доручив мені цю справу і я мушу її довести до хорошого краю. Не кладіть же мені свині, голубе, і самі себе не ставте в смішне становище.

Трохим. Слухайте, тільки, будь ласка, нікому нічого про це... Я вам, як відповідальному організатору сказав, щоб не думали чого... Це мое інтимне життя і я не хотів би, щоб...

Цін. Марк. Я розумію, я розумію, будьте спокійні...

Трохим. А потім... Ви—справжній Цінність Маркович... Як це у вас по торговому усе математично. „Треба держати її на цій мрії, бо це для нас не корисно“... Може, й корисно, не знаю, тільки я вам не ручаюсь за себе. Накипить, скажу всю правду і каю. Не обіцяю. Не можу підраховувати. Ніколи не торгувавсь і торгуватись не буду.

Цін. Марк. Невже не торгувались? (*Сміється*). Ех, ви, дворянчики! Ну, а як ви думаете, через що Леонід більше подобається Марусі? Га? (*Трохи мовчки дивиться на його*). Ну, от розміркуйте, через що? Так Бог дав? Га? Того, любчику, що Леонід уміє торгуватись. „Накипить і всю правду скажу“. Ех, ви! Їй ваша правда потрібна, як сироті трясця. Ви їй дайте ту цінність, що дає Леонід, от тоді й сторгуетесь. Дайте їй любов до її високої душі, не кажіть, що вона програму перебріхує, от і побачите... Життя, любчику, базар. Хочеш бути багатим? Виходь з товарами, торгуйся, обмінюй, рости, сам давай і у других бери. А як сам не маєш ні чорта, то й візьмеш чорта пухлого. Так було, так буде до кінця віку.

Трохим (*лягаючи на траву*). Слухайте, ви вже написали свій курс торгової філософії?

Цін. Марк. Ні, ще не написав. Ще не написав. Часу нема. От як ще трохи повоюю з такими організаціями, як ваша, та

попаду в тюрму от тоді вже напишу, неодмінно напишу. Ну, говорять: будете строїть дурниці? Ідете на побіг?

Трохим. Та чорт вас бери, іду!

Цін. Марк. Ну, от, так би й давно. Вчить вас, пістолетів, треба. От ви прийдіть до мене вільним часом, я вам прочитаю лекцію своєї філософії, може, не таким диким будете...

Трохим (*сміючись*). Е, ні! Я вже лучче другу бомбу підукладать...

Цін. Марк. А розум...

За сценою раптом оплески. Цінність Маркович і Трохим разом озирються.

Цін. Марк. (*придивляючись*). Скінчила, чи що?.. Ні, щось дуже швидко... Щось сталося наче... Чи не істерика? З нею це може бути... Іде сюди, лице незадоволене, знервоване..

Трохим. З Леонідом...

Цін. Марк. Да щось говорять... Гаряче... Дивно. Щось трапилось. (*Серйозно й поспішно до Трохима*). Ну, так слухайте, любчику, значить, ідете? Чуєте?

Трохим (*дивлячись в лісок, неуважно*). Чую. Щось справді сталося. Робітники дивляться їм вслід...

Цін. Марк. Да, да.. Тільки слухайте сюди: Марусі бомби ні за що не давать. Чуєте?

Трохим. Розуміється.

Цін. Марк. Потім зараз же тут в ліску треба обговорити, як бути з тюремними. Їх обов'язково треба завтра ж сповістити про день. Не пізніше.

Трохим. Як що ми щось вирішимо.

Цін. Марк. Треба вирішити, треба! От я тільки боюся, що не можна буде завтра сповістити їх. Побачення тільки по п'ятницях, значить ще чотири дні. Почтою не можна... Ех, біда!.. (*Тисне*). Ну, так, любчику, не строїть дурниці! Чуєте?

Трохим. Та добре.

Входить хутко Маруся; за нею Леонід. Маруся — дуже гарна, молоденька дівчина, з великими, натхненними очима. Дуже нервова, чекержана. Говорить иноді піднятим тоном, високим стилем, особливо як хвилюється.

Леонід — худощавий, з блідо-матовим лицем, трохи згорблений; незвичайно гарна борідка; короткозорий, носить пенсне, яке часто витягує, китаючи очима. Часто має вишляд здивований; надто коли сердиться.

Маруся. Не вірю! Не вірю! І я вас прошу, лишіть мене одну! Я не можу!..

Леонід. Але ж, Марусю, це просто чудно... Хіба ж можна так?

Цін. Марк. Що таке? Що там сталось?

Леонід. Товаришка посередині черервала свою промову і пішла...

Цін. Марк. Через вішо?

Леонід (*мнучись*). Я, право, сам не знаю... Робітники дуже вражені...

Цін. Марк. А ви їх так і покинули? Ідїть же швидче назад і заспокойте їх. Скажіть, що товарищі зробилось погано, що вона спочине і зараз прийде.

Маруся (*сівши на траву під деревом, нервово*). Я не прийду більше!

Цін. Марк. (*моргаючи Леонідові*). Ідїть, ідїть, любчику... Товаришка заспокоїться... Я їй скажу пару солодких слів...

Маруся. Я хотіла б zostатись сама.

Цін. Марк. (*киваючи Леонідові*). Ідїть, ідїть. Та й ви, Трохиме... Ідїть, заспівайте з ними щось... А мені треба з товаришкою дещо конспіративно побалакать.

Леонід (*попалу йде, за ним Трохим, озираячись на Марусю*).

Цін. Марк. (*присідаючи коло неї, мякко*). Я на одну хвилиночку. Маленька справа єсть. Тільки, може б ви мені сказали все таки, що там у вас вийшло? Га?

Маруся. Вийшло те, що я більше ніколи не буду промовлять перед масою!

Цін. Марк. То ж чого так?

Маруся. Бо мене не слухають.

Цін. Марк. Вас не слухають? Вас? Е, моя хороша, це вже ви вередливі дуже...

Маруся. Вони не слухають, вони дивляться на мене! Вони красу мою слухають. Вона скрізь мішається. Скрізь, скрізь! Я не вірю людям через неї. Що б я не сказала, що б я не зробила, я ніколи не знаю, чи так, чи не так, бо завжди для всіх це гарно. А гарно через те, що я сама гарна. А потім... це прямо нестерпимо, всі закохуються, всім зараз моя краса в очі падає. Ні один чоловік не любив мене, а тільки прокляте тіло, красу мою, будь ти проклята! У мене нема ні приятелів, ні друга... Або закохані, або вороги... Жінщини ревнують, а мужчини закохуються...

Цін. Марк. Якій робітник? Що сказав?

Маруся (*зриваючи руки, з обуренням*). О, проклята краса моя! Я ненавижу її од всієї душі!

Цін. Марк. Та за віщо, голубонько? Що вона вам зробила?

Маруся. Вона зробила те, що я не можу бути вільною. От що вона мені зробила. Вона скрізь мішається. Скрізь, скрізь! Я не вірю людям через неї. Що б я не сказала, що б я не зробила, я ніколи не знаю, чи так, чи не так, бо завжди для всіх це гарно. А гарно через те, що я сама гарна. А потім... це прямо нестерпимо, всі закохуються, всім зараз моя краса в очі падає. Ні один чоловік не любив мене, а тільки прокляте тіло, красу мою, будь ти проклята! У мене нема ні приятелів, ні друга... Або закохані, або вороги... Жінщини ревнують, а мужчини закохуються...

Цін. Марк. Ну, вже ж не так, щоб усі...

Маруся. Усі! Всі! Я ще ні одного не бачила, щоб не спробував хоть залицятись до мене. Революціонери теж. Я думала перше що революціонери не такі, але... бачу...

Цін. Марк. Моя хороша! хіба ж уже революціонери вроді тих свиней, яким не дано у небо дивитись? І революціонери—человіки. Краса для всіх краса...

Маруся. Ну, нехай, коли я була „там“ серед тих. Нічого дивного, коли юнкери говорять компліменти гарненький панночці... Їм більше нічого робить. Але тут...

Цін. Марк. Ви, серце, перебільшуєте. І огорчаєтесь. Щоб потішить вас, я вам скажу, що не всі у вас закохані. Перед вами аз єсмь перший, що хочу од вас тільки прекрасної душі вашої. Чого так дивитесь? Правду говорю.

Маруся. А як би я запропонувала вам обняти вас, поцілувати, милувати? Ви відмовились би?

Цін. Марк. *(заміявши).* Бачите, люба моя, ласка людини, звичайно, є певна цінність, якою, так сказати...

Маруся. Ні, тут я не про ласку людини, не про душевну ласку говорю, а про ласку тіла, краси моєї...

Цін. Марк. Бачите. Як вам сказати? Я, розуміється, відмовився б, бо... Ну, та причини не важно... Звичайно, відмовився б...

Маруся. Дивно. Ну, я вас слухаю далі.

Цін. Марк. А далі ось яка річ. Ви сердитесь на свою красу. Скажіть, чи похвалили б ви того чоловіка, який сердився на свій розум за те, що він у його є і що його люблять за його?

Маруся. О!.. Зрівняли!.. Це инча річ.

Цін. Марк. Така сама, як і краса... Все—цінність... І краса, і розум, і травка, і книжка, і дерево... все цінність. І на вашому місці я навпаки, благословляв би свою красу... І не робив би так, як ви: не чипляв би очіх незграбних кохточок на себе, очього капелюшка старої дівки. Я знаю, ви це робите, щоб бути поганчою. А цього не слід робити. Я б ще побільшив цю красу, начепив би тее-сее, там стьожечку, там бантичок...

Маруся. Ну, слухайте, мені ця розмова не подобається. Ви це можете говорити инчим, а не мені... *(Обурено).* Господи! І це говорить революціонер!... А дух ваш де? „Бантичок“... Я бантичком понесу світ правди народу? Вся ціль наша, щоб людскість вийшла з рабства тіла, а ви кличете мене підлагати йому? І народ!.. Ні! Революціонери, настоящі революціонери не такі! Не такі, не такі! Дух свободи, розуму править світом, а не ваш... „бантичок“!.. Да, я тепер розумію... Коли проводарі партії говорять так, то що дивного, що робітники теж... Коли я говорила промову, я чула, як один робітник прошепотів другому „оце ж тії очі, що душу віддав“, чи щось вроді цього... Я зразу покинула говорити і пішла...

Цін. Марк. Через це?

Маруся. Да, через це. А тепер я бачу, що в партії мені робити не можливо. Або вийти і вернутись до панства, або знищити свою красу. Так—так! Не інакше. Я більше не можу!

Цін. Марк. Слухайте, серденько, ви самі потім будете сміятись з себе... У вас нерви піднялись і вам здається усе таким страшним. Ви заспокойтесь, гляньте, яка краса круг нас... Невже й це треба нищити за красу? (*Маруся робить нетерплячий жест*). Ну-ну, я жартую... Тільки заспокойтесь і викиньте такі думки... Йй богу!

Маруся (Гірко). О, не бійтесь. В тому й річ, що в мене немає сил на це. Це можуть герої, а я... на великий жаль тільки подла буржуйка, якій страшно одрізати косу і облити лице сірною кислотою...

Цін. Марк. Та на віщо ж, Миколо Милостивий?!

Маруся. На те, щоб почувати себе людиною, а не диялкою, якою всі тішаться і граються!

Цін. Марк. Ну, й організація!.. Ну, знаєте що, видно моя філософія з вами не той... Лучче поговоримо про справу.

Маруся (на слові „справа“ зразу повертається до його, робить уважною й навіть трохи немілою). Я слухаю.

Цін. Марк. Справа, бачите, така... Справа з цим побігом.

Маруся (уважно). Да.

Цін. Марк. Вона у нас може не вигорить...

Маруся (Тривожно). Як? Через що? Провалилось?

Цін. Марк. Ні... А те, що люди починають вередувати... Наприклад, Трохим одмовляється брати участь.

Маруся. Одмовляється? Він же ще сьогодні зо мною балакав і ми так сміялись, уявляючи начальника тюрми...

Цін. Марк. А ось тільки що заявив мені, що не може брати участі... А ви ж знаєте, що він дуже цінна людина... Без його я не знаю, як ми будемо...

Маруся. Але через що ж?

Цін. Марк. От тут то, моя любя, і єсть уся категорія... Як би ви спокійненько вислухали, що я вам скажу, я був би вам дуже вдячний...

Маруся. Я вас спокійно слухаю.

Цін. Марк. Та воно правда... Хм! Так от, бачите, він дуже ревнує вас до Леоніда...

Маруся (Спахахнувши). Ну, от! От вам! От вам перший приклад! Та як він сміє!..

Цін. Марк. От я ж казав... Подождіть! Ну, й народ же в цій організації!

Маруся. Так що ж йому треба? Щоб я його любила? Ну, коли йому так хочеться знати, то я таки люблю Леоніда. Да, да! От вам і йому! Можете йому це сказати. Люблю! Бо це єдиний

чоловік, який може бути високим, якому я вірю, якому не краса моя потрібна. І він не буде кидать товариського обов'язку через ревність. Фу, скотство!

Цін. Марк. Так. Дайте ж мені вставити слово. Так от цей самий Трохим, виходить, ревнує.

Маруся. Я цьому не винна во всякому разі!

Цін. Марк. Цілком признаю. Але річ не в тому. Річ в тім, щоб його вдержати і не дати пропасти справі...

Маруся. Я не розумію... Це таке, це таке... І це революціонер? Ізза ревности він жертвує свободою дванадцяти товаришів?!. Але все таки я не розумію, через що кида? Ревнує? Так нехай на мене сердиться, а не на товаришів...

Цін. Марк. Він, серце, не сердиться, а не може... Це, розумієте, людина страшенно імпульсивна, з великими страстями. Дикий навіть трошечки. Закрутить йому в голові, і він же кине, плюне, пустить собі кулю в лоб, і вийде єрунда, розуміється... Так от треба його заспокоїти... Чекайте! Не треба казати, що ви його любите, але не треба дратувати ревности. Цей час тільки, поки скінчиться справа. А там хай собі ревнує на здоров'я, це йому не пошкодить. Страждання від кохання—це ще біда не велика, а іноді навіть приємна.

Маруся. Що ж, значить, я повинна брехати йому? А як він спитає, я повинна говорити, що не люблю Леоніда?

Цін. Марк. Е, що нас вчить! Жінка в цих справах, як качена на воді, не вчившись видержить надлежачу позицію. Хе-хе-хе!

Маруся. Я до таких жінок не належу.

Цін. Марк. А ви спробуйте.

Маруся. Брехати я не вмію і не хочу. Ні, це пусте діло, я не хочу!

Цін. Марк. От як їм ця брехня! Не в тім річ, що в хаті піч... Діло не в слові, а в тому, що з того вийде. Бува, що треба брехати. Не будете ж ви з жандарами правду розводити? Брешуть же лікарі хворим, щоб їм брехньою допомогти. От тут такий самий хворий. Поможіть йому і инчим. Єдине погане на світі—страждання, та й то часом приймають на себе менше, щоб уникнути більшого. А правда, брехня, це средство проти страданья. Одне средство тоді годиться, а друге тоді. В данному разі ваша правда не годиться, бо поспеє справу. А брехня допоможе. Будьте ж справжньою революціонеркою і принесіть у жертву колективності свою правду. Це є більша заслуга, ніж взяти й сказати йому, що не любите. Вибірайте, що важче, а що легше, коли хочете накладати на свої плечі жертви. Ну, як? Згожуетесь?

Маруся. Добре. Я згожуюсь.

Цін. Марк. От і чудово! Я так і знав, бо ви—людина розумна. Ну, а тепер ще маленька умова: нічого про це нікому не говорять. Добре? Навіть Леонідові.

Маруся. Але ж я можу Леонідови говорити про своє відношення до його?

Цін. Марк. Скільки хочете. Але нічого не говорите про відношення Трохима до вас.

Маруся. Я не розумію, чого...

Цін. Марк. Це, бачите... Перш усього, це Трохима тайна, а друге, Леонідови буде це неприємно, він теж людина, буде теж ревнувати...

Маруся. Леонід? О, ні! За Леоніда будьте спокійні...

Цін. Марк. Ну, хто його зна... Та раз він такий, так навіщо вам говорити йому зараз? Підождіть, як скінчиться справа. Бо я боюсь, що як Трохим тільки помітить, що Леонід знає і що ви самі розказали; то його дике самолюб'є таке накоїть, що і... говорить страшно. Ні, ви вже обіщайте мені, що будете мовчати, хай я хоч з цього боку буду спокійний...

Маруся. Коли вам так.. я обіщаю.

Цін. Марк. От і чудово. А я зараз постараюсь, щоб ви трошки побалакали з Трохимом до засідання... Це його заспокоїть. Ви посидьте тут, а я... *(Повертається йти)*. А от і Леонід з жінкою ідуть сюди.

Маруся *(швидко встаючи)*. З жінкою? Мені зараз дуже не хочеться стрітатися з нею... Холім звідси... *(Поспішно іде в другий бік)*.

Цін. Марк. *(йде за нею)*. Та чекайте, вона не кусається! Ну, й діла у цій організації! *(Добродушно сміється)*.

Пауза. Чути спів робітників. З'являються Леонід і Оксана.

Оксана *(чорнява, бліда, не погана, з різко, сильно обведеним ротом)*. Розуміється, це вже смішно. Чого ж вона тікає? Ач як побігла! Сильні не тікають...

Леонід *(здивовано)*. Звичайно, тікатиме, коли ти з нею тримаєш себе так завжди, як... з ворогом...

Оксана *(зупиняючись)*. Слухай, Леоніде, мені страшенно надокучили твої нотації за цю панну...

Леонід. Вона — товаришка...

Оксана. Пора вже скінчити цю комедію... *(Хвилюється, закусює губу)*. Да! пора. Ти скажи мені, для кого й для чого ти називаєш себе моїм чоловіком?..

Леонід *(скидаючи пенсне, теж хвилюється. Здивовано і тихо)*. У нас же дитина є...

Оксана. Ага!.. Але ти можеш називати себе батьком дитини, а не моїм чоловіком...

Леонід *(витираючи пенсне, глухо)*. Не треба говорити про це.

Оксана. Ні! Пора скінчити. Це гідко. Ти мало не зомлів, коли вона викинула цю штуку. Ти сам себе перед всіма робиш лицеміром, називаючи себе моїм чоловіком і тут же упадаючи за другою. Це — гідко! Або ти любиш її, або мене...

Леонід. Мені тяжко розлучитись з тобою...

Оксана. Так... Значить... Хе! Ти хотів би її і мене? Губа не гра. Ну, тільки цей номер не пройде... Говори: ти любиш її? Говори прямо.

Леонід (*твердо глянувши на неї*). Да, я люблю її...

Оксана (*криво посміхнувшись*). Ну, от... От і все... Значить можна попрощатись і... все...

Леонід. Підожди.. Мені трудно сказати тобі... Ти прости мене, Оксано... але ти завжди... ти сама винна... ти завжди тягнула мене до землі, вниз...

Оксана. Я тягнула? Чим?

Леонід. Я не можу сказати... Ну, хоч би... любов твоя... така земна, плотська... Думаєш ти теж про все таке... домашнє... От цього в нас раз-у-раз сварки були.. Ми не підходимо один до одного...

Оксана. Я... Моя любов плотська?.. Ти це говориш? Ти, який вимучував мене своєю... плотськістю? Ти це смієш говорити?

Леонід. Ти викликала в мені таку любов...

Оксана. Ну годі... Можеш іти до тої, хай вона тебе тягне на небо... Тільки гляди: я два рази любить одного не вмію! З неба звичайно, скоро на землю тікають...

Леонід (*посміхнувшись*). О, про це не турбуйся...

Оксана. Цілком певний? Ну, лізь на небо. Тільки гляди, не дуже високо залазь, вище падать прийдеться... Гляди, щоб тобі не zostались „рожки да ножки“ під духовним соусом із небесних розмов... Ха-ха-ха!.. Вона хоч і подвижниця, а з плоти зроблена, як і ми грішні смертні...

Леонід. Оксано! Це ти говориш? Ти—благородна, розумна?

Оксана. А ну вас к чорту? З вами, дійсно, пошлячкою ставеш. Прощай... (*Хоче йти*). Ти коли забереш од мене свої речі?

Леонід. Підожди, Оксано... я хочу...

Оксана. Ні одної хвилиняки ждати не буду. Ні одної! Щоб сьогодні ж тебе не було. Івашка ти можеш бачити, коли схочеш, а... жити ми не будемо... Прощай. (*Хутко іде*).

Леонід. Оксано. Дай же мені сказати... Що ж це таке? (*Сніжить за нею*).

Весь час за сценою чулись спів, то змовкаючи, то знов починаючи нову пісню. Співають якоїсь веселої. Чути ляскання в долоні, ритмічні і ніби вибивання ногами по землі. Чувється вибух сміху і зтихає.

Виходять Маруся і Трохим.

Маруся. Я і не виню вас... Тільки цим ви даєте оцінку самі собі. „Скажи, що ти любиш і я скажу, хто ти“... Я страшно зловилась... Сядемо? (*Сідає*).

Трохим (лягаючи біля неї, зпирається на лікоть і захоплено, не зводячи очей, дивиться на неї).

Маруся. Не дивиться так...

Трохим. Чому?

Маруся. Я не люблю..

Трохим. Я инакше не вмію дивитись на вас... Безумно хороша! Безумно прекрасна моя!

Маруся (строго). Трохиме! Я що сказала вам?

Трохим (вимушено, зітхнувши). Не буду...

Маруся. Можна ж, здається, і так посидіть з товаришом.

Трохим. Та... звичайно...

Маруся. Тільки не треба стройть таких кислих мін... Я не люблю... Чуєте?

Трохим. Ви зо всіма нашими як з товаришами сидите?

Маруся. (Здивовано). Звичайно... А як же инакше?

Трохим (дивлячись у землю). І з Леонідом?

Маруся. Леонід такий же товариш, як і всі.. Слухайте, ви вже балакали рішуче з вартовим? /

Трохим. Уже...

Маруся. Він згожується? Да?

Трохим. Да...

Маруся. Серйозно? Як я рада! Ви молодчина, Трохимчику!

Трохим. Дайте нагороду за це.

Маруся. Яку?

Трохим. Руку.

Маруся. Натє! (простягає руку).

Трохим (хапає, жагуче цілує).

Маруся (вириваючи). Так не треба... Пустіть, Чуєте, Трохиме? Пустіть...

Трохим. Не пушу, не пушу...

Маруся (хвилюючись). Пустіть... Я цього не люблю...

Трохим. Через що? Через що?

Маруся. Мені буває негарно... Пустіть... Ви завжди заражаєте мене чимсь поганим... Чуєте, Трохиме?

Трохим (мовчки цілує руку).

Маруся. Трохиме! Я буду сердитись...

Трохим. Я безумно люблю вас... Ну, трошечки посидьте так... Ну, трошечки... Свята, прекрасна!.. (Впивається в руку).

Маруся. (Посидівши непорушно, тихо гладить другою рукою його голову). Ну, годі вже... Буде, Трохиме...

Трохим (жагучим шопотом). Ще трошки, ще трошки... Благаю. (Підсовується ближче, обома руками обхоплює її руку).

Маруся (хвилюється). Трохиме!.. Не треба!..

Трохим. (Ще підсовується, цілує руку вище, коло ліктя). Ще трошки, ще трошки...

Маруся (безсиліє, часом заплющує очі). Трохиме..

Трохим (ще підсовується, притуляв лице до її плеча, цілує).
Ще трошки, ще трошки... (Весь час дихав все важче й важче).

Маруся. (Все більші і більші безсильючі, машинально): Трохи-
хе... Трохиме...

Трохим. Ще трошки, ще трошки... (Обнімає за стан і жагуче
пригортає до себе, хоче поцілувати в лице). Кохана! Доро...

Маруся (стрепенувшись злякано одпизжав). Трохиме! (Хутко
встає, важко дихаючи)

Трохим. (Понуро сидить).

Маруся (одривисто, хмуро). Ви хочете.., щоб я з вами навіть
не балакала?

Трохим. Простіть...

Маруся. Ідіть поклічте Марковича... Я хочу йти до дому...

Трохим. Зараз... (Встає винувато, не рішуче). Ви сердитесь
на мене?

Маруся. Ідіть, ідіть...

Трохим. Ну, чим же я винен, що безумію?.. Я дурію при
вас.. Не сердьтесь. Ну, посміхніться. Я буду знати, що ви не сер-
дитесь і... І світ, Марусю, переверну догори ногами! Як табурет-
ку! Ій-Богу!

Маруся (слабо посміхнувшись). Без ричага?

Трохим. Без... без соломинки! Одною радістю своєю. Ех,
Марусю!.. (Чухається). Ну, я йду! Ех! (Швидко йде вліво).

Маруся (ходить по полянці, потім сідав там же і понуро
дивиться в одну точку, часом глибоко зітхаючи).

Справа виходить Леонід і пильно, як всі короткозорі, придивляється
до Марусі. Підходить ближче.

Маруся (озирнувшись, радісно, як дитина). Леоніде! (Простя-
гає руки).

Леонід. Що, моя діточко?..

Маруся. Як я рада.. Як я рада.. Сядьте коло мене... Дайте
мені вашу руку... От-так...

Леонід. Що з вами, Марусіє мій? Га?.. Чого хвилюєтесь? Все
те саме?.. Да? Не треба, не треба хвилюватись... (Ніжно гладить
її руку).

Маруся. Ні... Так... Я скучила за вами... Мені так гарно,
спокійно-спокійно з вами... Я нічого не боюсь з вами...

Леонід. Правда?.. Діточка зо мною нічого не боїться?.. А
щомову свою зопсувала? Га?.. Ах, ви ж...

Маруся. Знаєте, коли ви так зо мною говорите, мені вже стає
щомову за свої думки... І стидно, що я зробила сьогодні... Робіт-
ники будуть незадоволені, правда?..

Леонід. Ні.. Розуміється, було б краще, як би ви свінчили.

Ну, та Бог простить на цей раз... А вони вас так люблять, що все простять... Вони зайалися тепер іграми... Нічого...

Маруся. Правда? Спасибі.. І ви не сердитесь на мене? Не сердьтесь... Ви—мій єдиний...

Леонід. *(Тихо).* Я тільки що балакав про вас з... товаришкою Оксаною...

Маруся. З... „товаришкою“?

Леонід. Да... Ми розійшлися... Я сказав, що люблю... другу і ми попросились...

Маруся *(тихо).* Я бачила, як ви йшли...

Леонід. Ми чесно розійшлися і тепер підєм різними шляхами...

Маруся *(стискує його руку й потуплюється).* Який ви.. чистий... чесний...

Леонід. Тільки, щоб діточка любила мене хоч трошечки.. Тоді ми з нею так заживем, що й... Любить діточка? Любить?

Маруся. Люблю.

Леонід. І вірять у мене?

Маруся. І вірю.

Леонід. Глибоко-глибоко? До самих темних куточків ясної душі своєї? Ясної, прозорої, благоуханної душі своєї? Так, дитинонько?

Маруся. Так, так... *(Прирортається до його).*

Леонід. Ну, значить, нам тепер море по коліна, море зла і страдання. Правда? Ну, скажи...

Маруся. З тобою... Ах, Леоніде, я не така хороша, як ти думавш... Я—погана... Але я буду тепер страшно хорошою... Я з тобою почуваю себе такою чистою, спокійною. Я себе дитиною просто почуваю... А я—не дитина...

Леонід. Ой? Моя діточка не хоче бути дитиною? Ні „будьте як діти“... Ах, це велика істина... Але не всі навіть діти бувають дітьми. І не треба боятись бути дитиною... Не треба, мій, Марусік.

Маруся. Я не боюсь... тільки... Ну, нічого... Значить, ти тепер будеш сам жити?

Леонід. Ні, не сам... *(Дивиться на неї).*

Маруся *(здивовано).* Не сам?

Леонід. Ні... З одним своїм товаришом, любим, дорогим... З одним своїм найвірнішим товаришом, як що він, розуміється, хочє... дати мені це щастя... *(Дивиться на неї).*

Маруся. Ах!.. *(Змішнується).* Мені зовсім в голову не приходило... Я якось...

Леонід. *(Прирортає її, озирнувшись).* Марусік не хоче? Не хоче, малюсенький?.. *(Цілує її руку)*

Маруся. Ні, але я...

Леонід. Дорога моя! Єдина, бажана... *(Прирортає дужче, цілує щок, важко дихав, зазирає в очі).* Марусік!..

Маруся. (*Обережно визволяючись, з маленькою ніяковістю*) не треба, любий... Тут видно...

Леонід (*Жауче шепотом*). Жіночка моя кохана!

Маруся (*визволяється і встав. На лиці якась легка здивованість, хмурість, ніяковість*).

Леонід. Куди ж ти? Куди, діточко?

Маруся. (*Поправляючи капелюх*). Нікуди... Я так...

(*Мовчання*).

Леонід (*подивляючись на неї тихо*). Тобі неприємно?

Маруся (*прудко сідаючи коло його, приортаючись*). Не треба любий, так... Добре?.. Мені з тобою так спокійно, а коли ти такий... мені це неприємно...

Леонід. Неприємно того, що діточка хвилюється?

Маруся. Ні., я не хвилююсь... Я з тобою не хвилююсь... І мені тим паче неприємно, що в напії чисті відносини входять... це... у тебе... Не треба більше... Да?..

Леонід. І коли ми будемо жити разом, то й тоді теж не треба?..

Маруся. Хіба так треба жити разом? Хіба так не гарно? (*Здавши*). І крім того я тепер ні за що не можу... Ні за що!..

Леонід. Чого так?

Маруся. Так... Я не можу сказати.. Потім, потім.

Леонід. Тайни від мене? Діточка не довіряє мені?

Маруся. Ні... Ах, ні!.. Але... Це не моя особиста тайна... Ну, ради Бога, не треба питати мене... Потім, через тиждень я все скажу... І потім ось ще що: ми не будемо виказувати наших відносин перед всіма, особливо перед Трохимом... Добре?

Леонід. Перед Трохимом? Чудно...

Маруся. Ах, Боже... Ти не віриш мені?

Леонід. Але чого ж „особливо“.. Я вірю, але, згодься сама, що це трохи дивно, через що „особливо перед Трохимом“...

Маруся. Ну, так... Ну, так треба... Мені від цього теж важко, але... Ну, дивись на це, як на жертву... а жертва не в тому, що легко, а що важко...

Леонід. Не розумію... „Жертва“... Правда, тобі так весело з Трохимом буває, що, може, не хочеться рвати з ним відносини... От так весело сміється... що... Я, розуміється, не знаю... Може, це жертва й велика... Але перед любовию...

Маруся. Господи?.. Ну, я не можу сказати... (*Рішуче*). Не можу! Це жертва вищому... боротьбі.., але не... (*Встав*). Он ідуть Трохим і Маркович... Не треба сердитись на мене... Га? (*За-вста бо його*). Я страшно люблю тебе... Ну? Я потім все скажу... Чи не можна повірити моему слову?

Леонід. (*Натягнуто засміявшись*). Ах, ти ж моя подвижниця... (*Встав*). Ну, хай буде жертва... Значить, на „ви“? Добре...

Маруся. Дякую...

Цінність Маркович і Трохим.

Цін. Марк. Ну, любчики мої, до справи, до справи. (*Пильно оглядає усіх*). Щоб не вишукувати конспіративних квартир, давайте зараз обміркуємо одне маленьке питаннячко... Як ви на це, Марусю? Не дуже зтомились. Це забере не більше п'яти хвилин...

Маруся. Я нічого не маю проти, хоч і десять. А чи стомилась я, чи ні, це не важно для справи...

Цін. Марк. Ви — ідеал товариша, як звичайно. Ну, а ви, панове?

Леонід. (*Задумливо ходить по полянці*). Я нічого не маю проти. Я слухаю.

Трохим (*лягаючи на траву*). Слухаєм!

Цін. Марк. Так. Так от, перш усього, така річ. Публіка в тюрмі дуже хвилюється, ждучи від нас звістки.—Ми таки здорово затягнули...—У їх уже все наготовлено. По першому знаку нашому вони підпоюють дозорця, в'яжуть і виходять у двір. А тут уже наша справа. У нас з надвірнього боку вартовий уже підкуплений. Значить, той, що з середини, погине... Ну, тут уже.. Але ми не можемо нічого робити, поки не настане черга нашого вартового. Розумієте? А це, здається, буде днів через три—чотири... Не раніше. Вони там вимагають, щоб дали їм динаміту і вони самі зірвуть стіну, але це—дурниця, розуміється. Їх переловлять зараз же усіх і тим все скінчиться. Крім того, тепер передать у тюрму динаміт ніяк неможливо. Неможливо абсолютно. От-така, любчики, історія. Ну, так от, виходить діло таке, що їх треба неодмінно заспокоїти і сповістити, що у нас теж усе наготовлено, тільки чекаємо дня, коли заступить наш вартовий. Його, між инчим, неодмінно треба зв'язати, заткнати рота і покласти у будку. Інакше, ми засуджуємо його на каторгу. Ну, та Трохим це знає. Правда?

Трохим. Знаю. Ми з ним уже навіть умовились як це найшвидше зробити. Веселий парнишка. Хочє навіть в партію вступити.

Леонід. (*Саркастично*). А гроші все таки бере?

Трохим. (*Холодно*). Ну, так що з того? Хіба всякий зараз же стає свідомим і готовим на каторгу йти за партію?

Леонід. Ну, та я думаю, що в партію таких суб'єктів приймати не можна. Раз він зрадив там, то й нам зрадить. Аби ті більше дали.

Трохим. Ви мелете дурниці...

Леонід. Ви самі мелете дурниці. Не розуміючи, що людина яка...

Цін. Марк. Ну, хлопці, хай йому біс, це до діла не стосується. Факт той, що він нам допомагає. Зараз тільки про це йде мова.

Трохим. Ні, досадно, що зараз же, як тільки...

Маруся. Ну, Трохиме, дайте ж говорити про справу!

Трохим. (*Зиркає на неї. Нахмурюється*).

Леонід. Я пропоную вибрати председателя, щоб самі не балакали.

Трохим. Ви так само говорили, як і я.

Леонід. (*Сухо*). От і для мене значить, треба...

Маруся. Цінність Маркович за председателя.

Цін. Марк. Добре? (*Озирається на Леоніда і Трохима*). Ну, так я беру собі слово. Значить панове, перша справа—то довідатись точно у нашого вартового, коли його черга. Це найкраще взяти Трохимові.

Трохим. Беру. Сьогодні взнаю.

Цін. Марк. Так. Далі друга. Узнавши, треба завтра же сповістити тюремних.

Маруся. Завтра нема побачень.

Цін. Марк. Я знаю. Але це треба зробити неодмінно. Я пропоную товаришці Марусі піти завтра до тюрми і добитись побачення з Петром.

Маруся. Та мене ж не пустять.

Цін. Марк. Вас пустять, другу ні, а вас пустять.

Маруся. Я згожуюсь іти, тільки не розумію, чого мене, а не другу. Я думаю, що це однаково для їх.

Цін. Марк. А я думаю, що не однаково. А як не пустять, то треба якось передати записку, а краще всього на словах. Треба уникати всяких писаних документів. У вас там багато знайомих уловних, вас там люблять, маршом стрічають навіть, ви швидче можете це зробити, ніж хто другий.

Трохим. Правильно.

Леонід. Нічого правильного нема. Прощу слова...

Цін. Марк. Будь ласка.

Трохим. То ж то.

Леонід. (*До його*). Не ваше діло! Председатель може робить мені замічання...

Маруся. (*Починає здивовано поглядати на Леоніда*).

Трохим. Я ніяких замічань вам не роблю.

Леонід. (*Здивовано*). Не робите? Мені це подобається...

Цін. Марк. Ша, киндер!.. Леоніде, за вами слово.

Леонід. (*Сердито*). Я нахожу, що пропозиція товариша Марковича не видержує критики. Перш усього, є інші, які теж ходять на побачення до наших.

Трохим. (*Нетерпляче*). Та вам же говориться...

Леонід. (*Скипівши*). Прощу не перебивать! Я вас не перебивав!

Трохим. Ні, ви мене перебили!

Леонід. Це вже називається нахабство!

Маруся. Леоніде! Що з вами?!

Трохим. Ну, ви з виразами будьте обережні! Бо я...

Маруся. Ну, годі! Я їду завтра. Питання скінчене. Значить, що передать? (*Леонід зхвилювано ходить по полянці*).

Цін Марк. Передать день. Це найголовніше. І передавайте так, як і весь час: мама твоя хвора, консіліум призначено на такий то день, день побігу. Потім, як що зможе, не забудьте нагадати їм, що вони повинні розділитись на дві групи, одна біжить вліво, друга вправо. Їх будуть піджидать постові—товариші. А головне, хай не забудуть, що ми кидаємо тільки після третього куплету „Сбейте окови“. Не равіше.

Леонід (*хмуро*). Три куплети довго. Це так нерви вимотас і в їх і в нас, поки той там проспівас всі три куплети...

Трохим. Нічого подібного... (*До Цін. Марк.*) Прошу слова, председатель, бо ви здається, спеціально для мене вибрані.. Так от співатиме один з нетікаючих, з другого коридору. Поки вони зяжуть дозорця, спустяться, одімкнуть двері... Я думаю, що цього навіть мало...

Леонід. Прошу слова. Вони можуть почать співать, як звяжуть уже.

Трохим. (*Сердито*). Слухайте, товаришу, перш усього, вже так умовлено і перемінять, значить-плутать. А потім, я не розумію, що за манера чиплятися до всього...

Леонід. (*Здивовано*). Чипляться? Ну, вибачайте, коли хто чипляється, то во всякому разі не я...

Цін. Марк. Ну, хлопці...

Маруся. (*Пильно поглядала на Леоніда. Зітхнувши*). Ну, добре! значить, після третього куплету „Сбейте окови“. Так. Далі?

Цін. Марк. А тепер ще одне... Рішуче призначить хто кидає. Є двоє кандидатів: Трохим і Маруся. Я, розуміється, стою за Трохима.

Маруся. Через що?

Цін. Марк. Через те, що Трохим, товаришко, дучче не зробить... Ми всі розуміємо і признаємо вашу... ну, як би сказати? ну, вашу готовність, але... для чого тратить чиясь життя, коли можна без цього обійтись...

Маруся. Я не розумію, через що тратить? Я теж, як і Трохим, упражнялась і вмю кидать... Ми разом кидали і, розуміється, він дучче може кинуть, але... У мене не така слабка рука! Ви подивіться... (*Протягав руку і здавлює кулак*).

Всі сміються, кожен з відтинком свого настрою.

Маруся. (*Ображено*). Я не розумію, що тут смішного.. Ви не вірите?

Цін. Марк. Ми віримо, але думаємо, що у Трохима все таки трошечки дучча... Ні, любя товаришко, на цей раз ви вже уступать Трохимови... Їй-Богу. Трохим вам колись уступиться...

Леонід. Да, я теж думаю, що тут нічого балакати, справа цілком ясна. Це бере товариш Трохим.

Маруся. Я проти.

Трохим. А я за.

Цін. Марк. Ви обоє не маєте голосу. А наші два голоси за Трохима. Таким чином, за Трохимом...

Маруся. Що ж?.. Я корюся постанові...

Цін. Марк. І чудово! І чудово! (*Потирає руки*).

В сей час і навіть раніше за сценою чути спів робітників. Чути, що вчать пісню „Слава нашим козаченькам“...

Трохим. (*Встаючи*). Це всі справи?

Цін. Марк. Та так що всі... Про всякі деталі ми маємо ще час побалакати... Револювери переховані?

Трохим. Переховані.

Цін. Марк. Всім хватає?

Трохим. Всім. Ще зайві zostалися.

Цін. Марк. Чудово. Потім, панове, я пропонував би всіх втікачів везти просто на вокзал і брати білети до перших станцій. Не забудьте, Трохиме, паспортти.. А то як раз...

Леонід. (*Дивлячись уліво*). Михайло і ще двоє чогось ідуть сюди... За ним вся масовка... Вроді депутації...

Всі озираються.

Цін. Марк. Да, що там скоїлось... Ну, так, здається, поки що все... І так, зачинаю зібрання..

Трохим. Депутація, здається, мирного характеру.

Маруся. Да.

Трохим. (*кричить*.) А що таке, Михайло?

Цін. Марк. Таємно мовчать... Щось секретне і торжественне...

Трохим. Дівчата щось ніби несуть... Що таке, Михайле?

Виходять Михайло і двоє робітників. За ними дівчата. Далі вся масовка, яка на сцену не виходить. На всіх лицях радісно-мукавий вираз.

Михайло (*уручиство підходячи до Марусі, конфузиться і соромливо посміхається*). Е... е... Так що, дорога наша товаришко! З доручення всіх товаришів я... Воно, конешно, я говорити не вмію, но... Так от, значить, ми вам вінок сплели... Це од нашого гуртка, з котрим ви прекрасно так зацімаєтесь...

З маси: І од нас: І од вас...

Михайло. (*Строго назад*). Тихо! Я ще ж не скінчив! І од усіх товаришів, котрі.., значить сьогодні тут зібрались... Як, конешно, ви наш оратор і первая красавиця, то просимо прийняти у

вою честь і нам не одказать, потому ми усі вас любим і... От ссе... (*Озираючись до дівчат строго*): Давайте вінок! Швидче! (*Одна з дівчат зкидає хустку з вінка, який держала у руках і подає Михайлові, конфузливо посміхаючись*).

Маруся. (*Радісно зворушена*). Їй-Богу, не заслужила... Але мені дуже приємно... Я дуже дякую...

Михайло. (*Піднімаючи вінок угору*). Позвольте надіть вам... Шляпочку скиньте, а то не коректенько так...

Маруся. (*зкидаючи брилик*) Я, право... мені... так...

Цін. Марк. Їй-богу, вони не погано придумали! Накажи мене Бог, остроумно!

Михайло. (*Надіваючи вінок на голову Марусі*) От... (*Одступаючи назад з гордістю*). Це наш гурток придумав! (*Швидко озируючись до маси*). Урра!!

Маса (*з захопленням*). Урра!!

Цін. Марк. Їй-богу. Урра!

Маруся. (*Радісно сконфужена*). Я їй-Богу, не знаю...

Леонід. (*до неї*). Ну? Я вам не казав?

Трохим (*з німим і хмурым захватом дивиться на неї*).

Михайло (*робить знак робітникам. Всі зтихають і чекаючи дивляться на його*). Ш-ш! (*Змахує рукою, як хормайстер*). Раз-два! (*Хор співає*):

Слава!

Слава нашій Марусеньці!

Слава!

Слава нашій Марусеньці,

Доні України,

Слава нашій товарищі!

Цін. Марк. (*З захопленням*). Браво! Їй-богу, браво! (*Сам співає і притоптує ногою*). Вашу руку, товариш-оратор! Слава! (*Бере її під руку і веде вліво крізь масу, співаючи*).

Маруся (*ясно озируючись до Леоніда, радісно посміхається*).

Трохим (*ревниво слідкує за ними і теж помалу посувається за всіма*).

Хор, співаючи, вертається в лісок.

РОЗДІЛ 2-й.

Тюрма. Задня стіна сцени уявляє надвірню двохповерхову стіну тюремного будинку з низькими, широкими ворітьми в ній. Стіна будинку займає половину задньої стіни сцени. На другій половині видно високий, тюремний мур, за яким видніються інші будинки тюрми. Права стіна сцени уявляє також стіну тюрми, загнуту глаголем. В ній на два поверхи вікна з ґратами. В нижнім поверсі, видно, ніхто не живе, бо вікна забиті дошками з середини, а на верхнім—вікна очинені і за ґратами

видно людські обличчя. Над ворітьми також два загратованих вікна і також—обличчя арештованих. Ворота з фірткою в одній половині; фіртка з вовчком. Біля воріт будка вартового. Під правсю стіною врівень з вікнами першого поверху зроблена лава, на якій сидять чекаючи побачення міщане, селяне і т. и. публіка. Пози різні: задумливі, понурі, нудьгуючі. Оддалік від усіх стоїть **Дама в траурі** з дочкою, Недалеко від неї дві панночки з пакунками в руках. Під вікнами стоїть **Явдоха**, жвава молодиця, з хитрими, веселими очима.

В 5-м вікні (разуючи зліва на право) видно звішеному надвір руку і чути пісню:

Отця я зарезав,	Погиб я бідняжка,
Мать свою убив,	Погиб я навсїгда
Старшую сестрицю	А год за годами
З ружжа я застрілив,	Проходять літа.

2-е вікно (над ворітьми). Ну, а Мося де? Явдохо!
Явдоха. Що?

2-е вікно. Де Мося?

Явдоха. Еге! Мося... Цинтує в Умані!

2-е вікно. Та бре? За що?

Явдоха. За стукали...

2-е вікно. Жовті?

Явдоха. А-то-ж.

2-е вікно. Жаль. Багато?

Вартовий (високий, хмурий, лице зтомлене, сіре). Довольно розговарювать. Одойді, молодиця...

Явдоха. От уже й „одойді“. І поговорить з земляками не можна.

3-е вікно. А ти, молодице, йди до нас, тут лучче поговоримо.

З вікон регім.

4-е вікно. Е, ця не піде, вона—не проста; у Сквирі по наймах служила.

Явдоха. А ти мовчи там!

2-е вікно. Третя камера!

3-е вікно. Што таке?

2-е вікно. До Чмиха його шмара прийдуть сьогодні?

3-е вікно. Прийдуть.

2-е вікно. Скажи, щоб нові стірки принесла.

3-е вікно. Харашо.

Вартовий. Говорю, довольно розговарювать. Слиш! А то сі-час вивозу помошника.

2-е вікно. Мовчи, масалка! Мовчи та диш. Я плював на тібе й на твого помішника разом з твоею бабушкою. Чув?

Вартовий. Смотри, щоб на себе часом не плюнув у карцурі...

2-е вікно. Та невже? От рушив розумом, як здохле теля хвостом. Придумав!

Вартовий. Говорю, замовкни там!

1-е окно (*меланхолічний, поважний бас*). Земляк!.. А сліш, земляк!.. Мовчи, брат... Ій-Богу, мовчи, подумають, хоч, що ти розумний.

Сміх. Публіка шепочеться й поглядає на вікна. Вартовий хоче щось сказати, але одчинляється фіртка і звідти виходять троє жінок і один чоловік. За ними висувався голова дозорця й викликає: Гала-сенько Марія, Антип і Софія Скрыги, Євдокія Голка. На свіданіє! З лави й з купи вихоплюються викликані (між ними Явдоха) і спішать до воріт. За ними сунуть і інші. Товпляться у фіртку. Псні в траурі з дочкою теж підходять туди: „Ой, не давіть!“—„Та вспієте!“—„А мені нема, господин надзиратель?“—„Подождьош!“

З вікон: Скорей, бабо, скорей, а то не пустять!

— Тю-тю-тю!

— Куди Голка, туди й Нитка...

Вартовий. Перестань там кричати! А то я, брат, як брикну, так тобі заціплять.

3-є вікно. Та ну? Васька, слухав?

2-є вікно. Слюхав, та так спужався, що аж ноги мені вивернуло п'ятками назад.

Сміх у вікнах і серед публіки.

Вартовий (*рішуче прямує до дзвінка біля воріт*).

З вікон. Тю-у! Тю-у!

— Вернись, куме, шило з-заду!

Вартовий (*звонить. І потім схвильовано, хмуро ходить під стіною*).

З вікон ссисст і крики:

— Тю-у, тю-у!

— Потягни мертвого татарина за ніс, гад ти смердючий!

— Ах, ти ж сука конотопська! Подожди ж ти!

Ті, що вийшли з побачення, зупиняються і, уклоняючись до вікон, кричать:

— Прощайте!

З вікон: Прощайте, не минайте. Приходьте чаще, ми вам квартиру приготуєм.

— Кланяйтесь тьоті, хай сидить без заботи.

Очиняється фіртка, виходить Помішник начальника тюрми (немолодий; жовті, нафарблені вуси до гори). Звернувшись до вартового:

— Что здѣсь?

В вікнах зразу стихав.

Вартовий (*втягуючись*). Кричать, ваше благородіє.. І виражаються... Он тето окно і то... друге...

2-е вікно. Ваше благородіє! Не верьте... Это он первый выражается на нас...

Помішник. Молчать! Сойди съ окна! Если еще разъ вызоветь меня, всю камеру разсажу по темнымъ карцерамъ!

Як тільки з'являється в фіртці Помішник, Пані і траурі з дочкою швидко підступає до його. Підходять також дві панночки.

Пані в траурі. Послушайте, господинъ смотритель!

Помішник (*холодно*). Я уже вамъ сказалъ, сударыня, что я — не смотритель... Странно!

Пані в траурі. Извините. Я къ вамъ съ тѣмъ же. Это же жестоко, наконецъ...

Помішник (*хоче сказати*). Виновать...

Пані в траурі. Всякимъ мужикамъ, ворами можно имѣть свиданія, а мнѣ... Я приѣхала за пятьсотъ верстъ, у меня мужъ умер...

Помішник. Виновать...

Пані в траурі. Это безчеловѣчно, жестоко!.. Ви его схвати, засадили въ эту ужасную тюрьму и теперь еще не разрѣшаете родной матерью увидѣться... Я губернатору жаловаться буду...

Помішник. Сударыня...

Пані в траурі. И говорю вамъ, что онъ не виновать... Онъ можетъ быть виновать... Я вамъ представлю всѣ доказательства, о онъ...

Помішник (*нетерпяче*). Боже мой! Да говорю же вамъ, что возьмете разрѣшеніе въ Жандармскомъ Управленіи и мы дадимъ вамъ свиданіе... Странно! А затѣмъ, сегодня день свиданій уголовныхъ, а не политическихъ...

Пані в траурі. Но поймите же, что онъ не можетъ быть политическимъ! Я же вамъ представлю всѣ доказательства и вы увидите...

Помішник. Очень можетъ быть, очень можетъ быть... Но это вы въ Жандармское Управленіе...

Пані в траурі. Но вы дайте мнѣ сегодня свиданіе. Я не могу ждать... У меня расходы... Ну, хоть на одинъ часъ!..

В вікнахъ фіркають од сміху.

Помішник. Сударыня, здѣсь свиданія даже законныя не болѣе пятнадцати минутъ. Возьмите разрѣшеніе (*повертається йти*).

Одна з двох панночок. Господинъ Зелинскій!

Помішник (*озираючись, нетерпяче*). Что угодно?

Одна з двох пан. Ну, разрѣшите же передать бѣлье. Вѣдь это смѣшно.

Помішник. Не могу, не могу... Сегодня нѣтъ политическихъ передачъ. Принесите въ пятницу.

Одна з двох пан. Но я сьогодні уїзжаю. Чоловік третью неділю без б'їльї...

Помішник. Но не могу же я для вась нарушати іструкцію!

Пані в траурі. Въ такомъ случаѣ дайте мнѣ эти пятнадцать минутъ... Я согласна...

Помішник. Я ни одной минуты не могу вамъ дать. Я не имѣю права! Слышите: я права не имѣю на это!

Пані в траурі. О, Боже! Ну, хоть скажите ему, что приїхала къ нему несчастная мать, чтобы онъ зналъ...

Помішник. И этого не могу! (*Роздратовано*). Не могу, не могу, не могу! (*Швидко повертається й зникає в фіртїй*).

Дві панночки (*стискають плечима, шепчуться й нерішуче одходять*).

Пані в траурі. О!..

Дочка її. Идемъ, мама.

Пані в траурі. Нїтъ, я буду здѣсь стоять, пока они меня не пустять! (*Витирає хусткою очі й одходить до лави, на яку й сїдає з дочкою*).

2-е вікно. Ну, що, масалка, допомоглось? Пожалівсь?

Вартовий. Поговори ще там! Слихав, що говорив помішник?

2-е вікно. Слихав, только гляди, щоб мій карцур на тебе не окопился.

3-е вікно. Васька! Гляді, наша баришня—красавиця їдьоть!

2-е вікно. Та бре? Де?

3-е вікно. А он по дорозі.

2-е вікно. Мінє не видно.

3-е вікно. Січас повідіш. Клич скорей невчих до вікна.

Чути дуже чукання. В вікнах з'являється багато обличь.

Чути.—Верно!.. Она.

— З кавалером.

— Она повсїгди з кавалерами.

— Конешно. А ти ж думав бая?

— Шо ж вона сьогодні? Політіканам сьогодні свіданій нету.

— До тебе в гості. Скучила.

— А ти мовчи! Про кого халяву роззявив? „У гості“. Ти вперёд умийся, щоб про нейо говорить.

2-е вікно. Федька! Дальоко?

3-е вікно. Не, січас будет тут.

Публіка теж озирається й дивиться на дорогу.

Вартовий. Не розговарюй!

2-е вікно. Ну, брат, тепер уже ти не розговарюй. Ти знаєш, хто січас сюда їдьоть? Думаєш губернатарь? Нет, брат, баришня наша їдьоть! Слихав?.. Федька, дальоко?

3-є вікно. Січас... Можна начинать. Начинай!
3 вікон дружно вибухав спів:

Гей, не дивуйте, добрії люди,
Що на Україні повстало,
Там за Дашевим під Серокою
Багацько ляхів пропало.
і т. д.

По дорозі з'являється Маруся з Леонідом. Вона привітно, весело, хитає головою до вікон і прибиває ходи. Озирнувшись до Леоніда:

— Тільки не треба бути таким хмурим... Даю тобі слово, що не через те, що у мене є щось з Трохимом. Мені тільки... Ах, Боже...

3 вікон після співу:

— Драсте, баришня, драсте!

— Баришня, драсте! З тим днем, що сьогодні!

Маруся. Драстуйте, драстуйте! Дякую... Я вам табачку принесла. *(Піднімає й показує пакунок)*. На ваші камери.

3 вікон. Спасіба, баришня!

— Покорнейше благодарим.

— От баришня, так баришня!

2-є вікно. Баришня, подойдіть ближче, нам не видно вас. А то, їй-богу, спать не буду, сжेलі не повідю вас... Ближче, ближче... До воріт... От, так. Драсте вам! Как драгоценное здоровлячко ваше? На свіданиця прийшли? Сьогодні для політики, баришня, нету,— сьогодні для нас, фатових...

Маруся. Я знаю. Мені треба побачить жениха.

2-є вікно. А ви позовіть Помошника, баришня. Он пустить.

3-є вікно. Не пустить. Не помагається.

2-є вікно. Пустить! Ви тільки попросіть його любезно, так от, щоб я слободи не імел, как пустить.

3-є вікно. Не пустить, сучій нос.

Пані в траурі (підходячи). Вы хотите на свиданіе? Не пускають. У меня здсь сынъ. Вы къ жениху. Не пускають. Разрѣшеніе, говорятъ... Грубые такіе... Приїхала, думала, хоть увижу. Вы подумайте, это столько расходовъ. Пока это разрѣшеніе...

2-є вікно. Верно, баришня: зовіть помошника, пустить!

Бартовий. Ну, довольно там! Одойдіть, баришня, не полагается в разгово́ры з арештантами распространяться...

Маруся. Та я ж трошечки, землячок... Я раз-у-раз балакаю з ними... Вони од цього не повтікають.

3-є вікно. Он думаетъ, що йому тут не прийдеться сидіть. Попадеш і ти, брат...

Бартовий. Ну, попаду, чи нет, а ти як понав, то сиди там... Одойдіть, баришня.

Маруся. Куди ж я одйду? Ех, ви—неласковий!

Вартовий (з *неяковістю*). Так нам же приказано, баришня! Як би это од міня, так хоч до утра разговарюйте сібе...

Маруся. Вам нічого не буде, а я скажу, що ви заперещали, а я не слухалась. Мене за це посадять сюди, а ви будете сторожити мене. Добре? А тепер ідіть собі погуляйте.

Вартовий. Ех, їй Богу!

2-е вікно. Верно, земляк. Іди, братуха, погуляй і не обижай нашої баришні...

Вартовий. Я їй не обижая, только ж как не полагается, так я ж не могу...

3-е вікно. Пойді, пойді, мілий челаек, погуляй, їй Богу!

Вартовий (*чуваючись і озируючись на ворота одходить*).

Маруся (*швидко вору до вікон*). Слухайте сюди!

2-е вікно (*так же*). Слухаєм.

Маруся. Передайте на політичеський корпус в чотирнадцяту камеру першого коридору... Чуєте?

2-е вікно. Чуємо, чуємо...

Леонід (*що задумливо хмуро ходив окремо, як тільки зачуя таємну розмову Марусі з вікнами, швидко підходить до неї й щось шепоче, докірливо хитаючи головою і показуючи очима на публіку*).

Маруся (*винувато хитає головою. Потім до вікон*). Я потім скажу... Добре? Я зараз покличу Помішника Масовой!.. Земляк! Позвоніть Помішника.

Вартовий. Всю рамно, баришня, не пустять, тут уже он— вони просилися... Я позвонить могу, только щоб на мене помішник не сердився. (*Звонить*).

Маруся. Не бійтеся, я скажу, що я попрохала вас.

Підходять Пані в траурі з дочкою і дві панночки.

Одна з панночок. Вы все таки думаете добиваться свиданія.

Маруся. Конечно. Я ничѣмъ не рискую.

Друга панночка. Не дадутъ, нужно разрѣшеніе. Мы бѣлье хотѣли передать и то не хотятъ. Въ пятницу.

Маруся. Я знаю.

2-е вікно. Нашої баришні без разрѣшенія дадутъ. Не вивайте баришня!

Маруся (з ласкавою посмішкою). Спасибі, я не вниваю.

Входить Помішник. Забачивши його Пані в траурі зараз же поспішно виступає наперед і хоче щось сказати.

Помішник (*обурено*). Ви опять? Но это же невыносимо, наконецъ! Двадцать третій раз а вамъ говорю, что не могу. Не могу, понимаете вы это или нѣтъ?! Человѣческимъ языкомъ говорю вамъ. Это же...

Пані в траурі. Позвольте, я вамъ ничего еще не сказала.

Помішник. Но я вижу, что скажете!

Маруся. Простите, господинъ Зелинскій, это я васъ просила... На одну минутку...

Помішник (*озирнувшись до ней, сразу проясняется*). Ахъ, это вы... Я къ вашимъ услугамъ! Чѣмъ могу служить?

Маруся. Видите ли... Я, право, не знаю... У моего жениха... Вы его знаете?

Помішник. О, помилуйте, еще бы!

Маруся. У него опасно заболѣла мать...

Помішник. Ах, скажите... Какъ печально!

Маруся. Да... Но положеніе ея ухудшается еще тѣмъ, что сынъ ничего не знаетъ объ этомъ... Сознаніе этого отнимаетъ у нея послѣднія силы... Положеніе просто ужасное!..

Помішник. Да, да, я васъ понимаю... Но чѣмъ я могу...

Маруся. Видите ли, я хотѣла васъ просить, нельзя ли мнѣ хоть на двѣ минуты свиданія съ нимъ?

Помішник (*безпомічно разводячи руками*). Къ великому моему огорченію, не могу, никакъ этого не могу... Вотъ эта дама и дѣвицы просили уже... Съ удовольствіемъ сдѣлалъ бы это для васъ, но право, не могу. Въ пятницу...

Маруся. Ахъ, въ пятницу уже поздно будетъ... Она хочетъ, чтобъ ему было извѣстно, что у нея въ четвергъ консилиумъ будетъ... (*З ширю розпукою*). Но что же я, Господи, должна дѣлать теперь?! Вѣдь вы поймите, что я никакъ не могу такъ возвратиться. Я обязана передать ему! Во что бы то ни стало! Господи! Что же мнѣ дѣлать?

Помішник. Хм!.. Да, это... А знаете, что мы сдѣлаемъ? Давайте, я самъ передамъ ему это! Тѣкъ и быть ужъ...

Маруся. (*Радісно*). Правда? О, какъ я вамъ благодарна!

Помішник. О, что тамъ!..

Маруся (*Поспѣшно*). Такъ вы, пожалуйста, передайте ему такъ: мама опасно больна, консилиумъ будетъ въ четвергъ... Пусть готовится ко всему. Въ день консилиума я еще разъ прийду... Если меня не будетъ, значитъ, консилиумъ отложенъ на другой день... Вы не забудете? Отъ души благодарю васъ!

Помішник. О, за то, что у васъ появилась улыбка, я готовъ, кажется... Впрочемъ...

Маруся. Но вы не забудете? Нѣтъ?

Помішник. О, помилуйте! Слова, которыя выходятъ изъ преласныхъ устъ, никогда не могутъ быть забыты. Консилиумъ будетъ въ четвергъ. Пусть готовится къ всему. Мы въ этотъ день будемъ имѣть удовольствіе видѣть васъ у нашихъ мрачныхъ стѣнъ, те-хе-хе! Если же не будетъ, то... увѣ! Вѣрно все?

Маруся. Вѣрно. Спасибо!

Помішник. Не стоитъ. Такъ я сейчасъ прийду вамъ сказать...

Пані в траурі. Господи́нь смотри́тель!

Помі́шник. *(Сухо).* Я же вась проси́ль не называ́ть меня́ такъ. Я—не смотри́тель! *(Привітно посміхнутись до Марусі).* Сію мину́ту!

Пані в траурі. Господи́нь... *(Помішник хутко входить в ворота).* Но это же возмутительно! Другимъ такъ сейча́сь же все можно, а я должна ці́лий день сто́ять. Идемъ, Зина! Я буду жадоваться губернатору! *(Обурено одходить і зникає з дочкою по дорозі. За нею помалу йдуть дві панночки).*

3 вікон: Разсердилась баринька: бач вора́м всяким дають а їй не дали.

— За 500 верст приїхала, а два дні в номері пожитъ боїться... Сволоч!

Маруся *(Підходячи до Леоніда, з захватом:)* Леоніде! Як чудово! Як чудово!.. Я просто не ждала... Сам пішов. *(Леонід хмурий).* Леоніде! Ну, не треба ж бу́ть таким...

Леонід. *(Рішуче).* Скажи: ти мені скажеш, чого ти так вразалась тим, що Трохим бачив, як я цілував тебе. Останній раз тебе питаю, Марусю.

Маруся. Господи, Леоніде! Тут же зовсім не місце й не час для таких розмов. Я потім... Зараз не можу.

Леонід. Ні, я хочу зараз... Я теж не можу... Я мушу все зна́ть... А на місце мені плюва́ть. Я перед всім світом, на ули́ці, перед оцими заявлю, що люблю, тебе. Бо люблю. Але любячи, хочу, щоб не тільки твої очі й губи були мої. Я хочу, щоб ду́ша, розумієш ти, ду́ша твоя була вся моєю, без секретів, тайн, Трохимів і т. п.

Маруся. *(Сумно).* Ти ревнуєш...

Леонід. Ні, я не ревную, а люблю. Ревнують самці-звірі, вроді Трохима того, а я хочу, щоб мій найближчий товариш відносивсь до мене, як до товариша... А раз ти любиш Трохима, то розуміється, мої претензії...

Маруся. Господи!.. Ну, що мені робить? Ну, не можу я тобі сказа́ть нічого... Я слово дала... Але я люблю тебе, тільки тебе.

Леонід. Але ж тобі неприємно було, що Трохим бачив?..

Маруся. Мені і зараз це неприємно... Страшенно неприємно! Я навіть боюсь... Ти бачив, яке у його страшне лице було, бліде, перекошене?.. Ах, як би тут швидко... Я страшенно боюсь, що... Тільки ти не думай нічого... Я молю тебе... Ну, повір же ти мені...

2-е вікно. Баринья!.. Баринья!

Маруся. *(озирається).* Що?

2-е вікно. Єжелі помішник буде руга́ться, що ми співа́єм, так ви за нас заступі́ться, а ми вам люби́мую вашу заспіва́єм. Харашо?

Маруся. Добре, заступлюсь. (*Одвертається*). Вони страшенно милі... Ну, Леоніде, не треба бути таким...

Леонід. Ні, Марусю... ти любиш Трохима, його здоровя, красу... Да, да, тільки ти сама цього не помічаєш...

Маруся. Леоніде! Ну, не правда ж це! Неправда, неправда! З віком тихо співають:

Ревуть, стогнуть гори-хвилі
В синесенькім морі,
Плачуть, тужать козаченьки
В турецькій неволі...

Леонід. Неправда? Ти це щиро говориш?

Маруся. Ну, чим я можу доказати тобі? Чим?

Леонід. Чим? (*Пауза*). Будь моєю жінкою... Тепер же, сьогодні...

Маруся (*Сумно*). Ти хочеш цього?.. Добре. Тільки не тепер... Потім... Після побігу...

Леонід. Чого ж після побігу?

Маруся. Так... Я хочу, щоб ми чистими пішли туди...

Леонід. Це правда?

Маруся. О, боже! Ти навіть цьому не віриш!..

Леонід. Я вірю... Прости мене...

Мовчання. Обое задумливі.

З віком співають:

Гей, ви хлопці-запорожці
Сини вольній волі,
Чом не йдете визволяти
Нас з тяжкій неволі...

Маруся (*Задумливо*). Як вони гарно співають... Страшенно люблю цю пісню... Уявляється Турція, козаки в пліну, море... Запорожці були справжні герої...

Леонід (*Тихо*). Марусю!

Маруся. Що, Леоніде?

Леонід. Я прийду цю віч до тебе... Я не можу... Я хочу мати певність зараз... Мене мучить... Я не можу...

З фіртки виходить Помішник. Зачувши спів, задирав юлову й кричить:

— А это что такое? Прекратите! Часовой, ты зачѣмъ смотришь? А вы, мерзавцы, я вамъ сейчасъ...

Маруся (*Поспівано*). Господинъ Зелинскій, господинъ Зелинскій! Подождите, подождите! Это я попросила ихъ спѣть, я ужасно люблю, когда они поють, не ругайте ихъ. А часовой совсѣмъ не виноватъ. Ей богу, это я виновата, ругайте меня...

Публіка привітно посміхається, дивлячись на Марусю.

Помішник. Ну, положимъ, часовой виноватъ, — онъ не долженъ допускать п'вня. Впрочемъ, конечно, если вы просили, то ничего н'тъ удивительнаго, если онъ забылъ свои обязанности. Если ужъ я забылъ... Ну, порученіе ваше исполнилъ... Вы ужъ пеняйте на себя, — я въ точности передалъ ваши слова: онъ такъ побл'дн'лъ, что я хот'лъ уже доктора звать.

Маруся. Побл'дн'лъ? Б'дний! Но я тоже не виновата. Во всякомъ случа'ъ, я вамъ очень, очень благодарна...

Помішник (*замантно*). Я весь къ вашимъ услугамъ. Такъ въ четвергъ вы снова къ намъ? Очень пріятно... Ну-съ, мн' нужно на свой постъ, я сегодня дежурный... Всего прекраснаго! (*Піднімає картуза і приємно похитуючись іде до воріт*).

2-е вікно. Спасіба, ваше благородіє!

Помішник. За что это?

2-е вікно. А за баришню нашу.

Помішник. А вамъ то что? (*До Марусі:*) Сл'шайте?

2-е вікно. А это, ваше благородіє, наша баришня.

Маруся. Да! Я и забыла. (*Біжить до помішника*). Передайте, пожалуйста, для этихъ камеръ вотъ этотъ табакъ.

Помішник. Табакъ? Хм!.. В'дь это нелегальщина?.. А?.. Хе-хе-хе... Ну, Богъ съ вами, такъ и быть уже, совершу еще одно преступленіе. А они обожаютъ васъ, хе-хе-хе!

Маруся. Да, мы — друзья.

Помішник. Это — очень трогательно. Передамъ, передамъ... Только, слышь, вы тамъ? Молчать обо всемъ, какъ камни! Поняли?

2-е й 3-е вікна. (*Радісно*). Поняли, ваше благородіє. Спасибі! Покорн'йше благодаримъ!

Помішник. То-то же!.. До пріятнаго свиданія!

Маруся. До свиданія! Спасибі!

Помішник. (*З приємною посмішкою зникає в фіртці*).

2-е вікно. А що, видіте, баришня, мы вам не говорили? О, он такой, шо хлебом не корми, а только; щобъ красіва баришня любезное слово сказала...

З'являється Трохим. Іде швидко, поспішно. Напружено шукає очима. Губи тісно, понуро стулені. Забачивши Марусю, підходить її одривисто задихано говорить:

— Добре що застав... Мені треба вас... Два слова.

Маруся. (*Трохи злякано й зхвилювано дивиться на його*) Добре.

Трохим (*одвівши на кінець кону, глухо*): Ви вже передали в тюрму?

Маруся. Уже.

Трохим (*закусивши губу, якийсь мент мовчить*). Ну, все одно! Не мое діло. Я тільки от що хотівъ сказать: я завтра в вечері

ввійжаю з города і брать участи в цій справі не можу. А тепер прощайте! (*хоче йти*).

Маруся (*вряжено*). Чекайте, як же так? Я ж передала уже, що в четвер.

Трохим. Як знаєге. Я не можу. Чуєте: я не можу, не маю сил.

Маруся. Це через те, що ви сьогодні бачили?

Трохим. Я це бачив завжди і тільки ідіот проклятий. Ні, краще прощайте... Краще прощайте, говорю вам, бо може от тут же зараз трапитись нещастя...

Маруся. Ні, ні... Підождіть... Що ж це?.. Це помилка... Це...

Трохим. Ява помилка? Де? Навіщо ви знов брехать?.. На віщо ви брехали мені? На віщо?

Маруся. Коли? Як?

Трохим. Тоді, коли дозволили руки цілувать вам. Для чого? Для чого ця брехня?

Маруся. Я вам чим не брехала! Неправда!

Трохим. А чим? Значить, все таки брехали?.. Ні, краще прощайте... Лучче...

Маруся. Чекайте, я не можу!.. Ви не маєте права тепер виїжджать... Ви їх погубите... Я вас молю... Я все...

Трохим. Плювать! Все одно... Я теж погибаю... Ох, ідіть собі, ідіть швидко!.. (*Зривається з місця й біжить по дорозі в город*).

Леонід (*хутко підходячи*). Що тут було? Що він тобі сказав?

Маруся. Все пропало! Все пропало тепер!.. Боже, що ж мені робить?! О, проклята краса моя! Проклята!

Леонід. Та що таке?! Не кричи тільки так, усім чути...

Маруся. Трохим не буде брать участи...

Леонід. Ну, так що? (*Роздратовано*). Я не розумію, чого з ним так панькаються... Ну, не буде, так що з того? Другий буде на його місці...

Маруся. О, ні, ні!.. І все через мене... Все через мене... Я скрізь вношу нещастя своєю красою... скрізь. Це не перший раз... Ні, я—недостойна бути з вами. Я недостойна! Господи, що ж я паробила! Що ж робить тепер? Що робить?

Леонід. Та чого ж він не буде брать участи?

Маруся. Через мене, через мене!.. (*Злісно, натхненно стрипнувшись*). Ні! Я знаю тепер! Да, я знаю... Леоніде! Слухай сюди: Ти любиш мене?

Леонід. Господи, Марусю! Що з тобою?

Маруся. Відповідай тут же, зараз: любиш?

Леонід. Та я до муки, до болю люблю тебе, як...

Маруся. За красу мою?

Леонід. Ах, дітко, та покинь ти свою красу! Хіба можна їсть такою? Це—*idée fixe* твоя тепер. Не всі ж Трохи́ми—звірі,

єсть вище краси твоєї. І я люблю в тобі те, що вище краси, вище цього звірячого, говорю...

Маруся. Правда? Тоді не все пропало!.. Не все! В четвер буде! Я знаю тепер. Слухай: ти свідомо сказав? Ти подумав? Ти вдумався у те, що ти сказав?

Леонід. Ах, Марусю, що думать, коли я це занадто почуваю (показує на груди). Тільки заспокойся ти. Що з тобою?

Маруся. (жагуче, натхненно). Я вірю! Я вірю тобі! Дякую! Чуєш: я тобі страшно дякую!

Леонід. Ти чудна. Що з тобою, що тут сталося, скажи ж мені!

Маруся. Ти завтра узнаєш... Завтра... Все, все узнаєш... Все буде по новому... Годі! Прощай!

Леонід. Чекай, куди ж ти? Ми ж разом ідем...

Маруся (з пафосом маленьким). Ні, не треба, не треба! Я боюся. Я повинна бути сама. Прости мене.. Нічого не думай поганого про мене... Вір і мені, вір своїй Марусі, вір, що вона теж може бути сильною і любить те, що вище краси! Прощай, не йди за мною. Я молю тебе! вір мені, як я вірю тобі. Ти побачиш! До завтра, єдиний мій!

(Повертається і хутко з високо піднятою головою спішить по дорозі).

З вікон: Баришня! Куди ж ви? Баришня!

Маруся (зупиняючись). Прощайте! Прощайте!

З вікон: До свіданія! Приходьте скорей! Досвіданія!

Маруся. Прийду! Прощайте!

З вікон: Та як же ви без марша домой? Хлопці! Гей! Марш баришні!

Маруся. Дякую, дякую! Я дуже спішу!

З вікон: А ми вам в ногу! Раз-два! Начинай!

Співають „Гей, не дивуйте“! Швидким темпом.

Маруся. (Хитає головою, озирється до Леоніда, робить йому привітний знак рукою і з натхненим виглядом зникає по дорозі).

Леонід (Помалу, задумливо—понуру протираючи пенсне іде за нею).

З вікон спів.

РОЗДІЛ 3-й.

Трохимова кімната. Ліжка, стіл, умивальник, на гвіздках одежа. Шпалери й мебель поганеньких меблірованих кімнат.

Трохим сам. Ходить по хаті і, держучи в руках книжку, звязано-змісно повторяє:

— La vache—корова, la vache—корова, lièvre—заяць, le lièvre—заяць... (Зупиняється, дивиться непорушно в одну точку; стріпується)

La vache заяць, la vache—заяць... Тю, чорт! La vache—корова, la vache—корова... (*Читає*). Корова и заяць паслись на лу́гу. Ідіоти!.. La vache et... et... Щоб тебе чортяка взяла! (*Зазирає в книжку*) lièvre, lièvre, lièvre!

Стук у двері.

Трохим. Ввійдіть! Le lièvre—заяць, la vache—корова, la vache коро́ва.

Цін. Марк. (*входячи швидко, нервово*). Ну, слава Богу, застав. Де ви пропадали цілі сутки. Ви знайшли мою записку?

Трохим. (*похмуро*). Знайшов. La lièvre—корова, le lièvre—корова...

Цін. Марк. (*здивовано*). Що ви?

Трохим. Нічого (*читає*). Корова и заяць паслись на лу́гу“...

Цін. Марк. Та що таке? Яка коро́ва? Що ви робите?

Трохим. Учусь. Le lièvre—корова... чи той.. la vache—корова, lièvre... Я вашу записку застав... Але як що ви по тому самому ділу, то прошу мені не перешкожати. Я їду за кордон і вчу французську мову. Можете судити мене, виключати, все, **як** хочете... La vache—корова, la vache—корова.

Цін. Марк. Ні, в цій організації просто божевільні якісь? Божевільний дом, ви, любчик, чорт би вас усіх узяв! Він мову учить! Ну!.. Та знаєте, що ви наробили своїм ідіотизмом?

Трохим. Прошу не лаятись. І не мішайте мені, я нічого знати не хочу! La vache—заяць..., la vache—заяць...

Цін. Марк. Ні, це щось во всякому разі оригінальне. Побий мене сила божя, коли це хоч не оригінально. За розумність не відповідаю, але оригінально... (*Рішуче*). Ви знаєте, що наробила ваша Маруся?

Трохим. Не знаю! (*Скажено*). І знати не хочу! Чуєте ви, чи ні? Що вам треба тут з вашою Марусею? Ніяких Марусь я не знаю, щоб їх чорт побрав! Ну, що вона зробила? Що? Ну, говоріть! Говоріть!

Цін. Марк. Ну, з вами багато не наговорю.

Трохим (*благаючи*). Слухайте, Цінність Маркович, ви—хороший чоловік, я вас молю: дайте мені спокій хоч на тиждень! Присягаюся вам, що я за себе не відповідаю,—от візьму оцю лампу і залусть вам у голову! Ради Бога, пожалуйте ви мене!

Цін. Марк. Ну, це вже... Це вже... Вибачайте, я всяких людей бачив, а таких мені перший раз... (*Рішуче*). Слухайте сюди. дика людина ви. Слухайте: ви погубили Марусю. Чуєте? Маруся пропала. Нема Марусі.

Трохим (*мовчки вражено дивиться на його*).

Цін. Марк. Ага! Ви погубили її.

Трохим. Що ви мелете? Що таке?

Цін. Марк. Таке, що попросайтесь з своєю Марусею, нема її. Годі. Нема. Чорт би вас усіх узяв... Чого дивитесь так?

Трохим *(тихо)*. Я не розумію, що ви кажете.

Цін. Марк. *(зісно посміхнувшись)*. Ну, зараз зрозумієте. Ми у вас призначили останню збірку. Вони зараз ідуть сюди... *(Ходить)*. Ах, ти біда моя! Я перший раз в своєму житті натрапляю на таку історію. Я перший раз розтервся. Йй богу! Я всю ніч не спав. Накажи мене бог! Я не міг спати. Абсолютно не міг. А тут ще виявилось, що вартового черга не в четвер, а в середу, завтра, значить. Прийшлося знов бігти до тюрми. І вас ще чортяка занесла кудись, думали, що арештували вже десь на вулиці. Прямо пекло. Леонід дурня строїть. Обое, як божевільні якісь, обпімаються, цілуються, плачуть, очі блищать... Якесь пекло!

Трохим. Та скажіть же, що таке, я ні чорта не розумію. Що сталося? Хто обпімається?

Цін. Марк. Зараз узнаете.. Почекайте... Будете мати ще приємність... Чорт би вас усіх узяв!...

Стук у двері.

Трохим *(напружено дивиться на двері)*.

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Оксана й Михайло.

Трохим *(глибоко зітхає)*.

Цін. Марк. А це ви? А ті йдуть?

Оксана *(з чудною посмішкою, в якій помітно і мстливу радість і досаду)*. Ідуть... Позаду.

Цін. Марк. Так... Ну, Трохиме, підіть скажіть вашому Махтею, хай посторожить на вулиці, поки буде збірка. Живі! *(Трохим погладу виходить)*. А ви, Михайле, що скажете? Ви яким способом сюди?..

Михайло. Та я, бачите... Мені вас треба було... Так я до товаришки Оксани... *(Мкється)*.

Цін. Марк. Нічогосінько, любчику, не розумію, нічогосінько... Ну, от я тут... Що скажете? Ви швидче, бо я не маю часу... У вас тут зараз...

Михайло. Та я бачите... Така, йй богу, історія, що й говорить мені якось соромно... Конешно, що народ усе малообразований, малопонятний... Ну, і той, конешно..

Цін. Марк. Та в чому ж річ?

Михайло. Та товаришка Маруся...

Цін. Марк. Ну?

Михайло. Вона вчора займалась з нашим гуртком...

Цін. Марк. Так... Ну?

Михайло. Ну, хорошо, займалась... Нічого будто... Хлонця...

віби слухають. Не так, як повсігда, ну, слухають... Ну, тільки ж пішла вона, як вони всі до мене: „Передай у комітет, щоб дали другого інтелігента, не можем з нею заніматься“. Всі в один голос. .

Цін. Марк. Чого ж то так? Що за срунда?

Михайло. Конешно, народ первобитний, некорректний... „Жалко, говорять, так жалко, що не можем прямо слухать...“ Це, значить, що товаришка Маруся з собою зробила... „Хай, говорять, вона заважається з такими, що ще не бачили її...“

Цін. Марк. Що за срунда! Та ж нею так довольні були?

Михайло. Та знаєте, конешно... Воно, положим, правда, що вона не дуже той... Ну, як раньче, так нічого, приятно було слухать, хоч ми вже все знаєм, що вона говорила... Ну тепер... Жалко дуже...

Оксана. Хм! *(Голосно насміхається. Михайло й Цін. Марк. зиркають на неї).*

Цін. Марк. Погапо... Ну, що ж робить... Скажіть, щоб почекали... Хутко наїдуть сюди нові товариші, тоді якось зробимо... *(Входить Трохим і мовчки сідає).*

Михайло. Я для того й шукав вас., на роботу сьогодні через це не пішов... Шо, значить, неловко нам говорить їй, а в суботу у нас заняття... Так шо...

Цін. Марк. Ну, добре... Ми подумаємо... Ви йдіть зараз, вам товаришка Оксана завтра все скаже, як і що... А зараз ми дуже запяті...

Михайло. Так я і скажу... Бувайте здорові!..

Прощається і виходить.

Цін. Марк. Бувайте. Так і скажіть.

Цін. Марк. *(до Оксани).* А це, любя моя, дуже негарно, що ви привели його сюди... З такою конспірацією ми всі ввечері, завтра будето там, де революціонеру негарно бувас.. Ви могли це все сказати самі нам...

Оксана. Я рішити сама не могла, а він хотів зараз же знати... постанову. Потім я хотіла, щоб він це заявив сам, мені могли б ще не повірить...

Цін. Марк. Ну, срунда... Негарно, що все йде так не конспіративно... А з цим гуртком... Я не знаю... Маруся так первується зараз, що дучче б їй не йти завтра...

Оксана. Ви хочете мені її збуть? Ну, вибачайте... Мені нема охоти...

Цін. Марк. Ну, Оксано, що за вирази?.. Я тільки боюсь, щоб в такому стаї, як вона зараз, вона не наробила якихсь дурниць завтра... *(Трохим пильно слухав, хоче щось сказати).*

Оксана. Не наробить, не бійтесь... А хочете, то не беріть

її... Тільки я проти того, щоб брать замість неї кого іншого з організації...

Цін. Марк. Але ж справа...

Оксана. Ну, знаєте, у вас своя справа, а у нас своя. Ми не можемо всю організацію випускати на одну справу...

Стук у двері.

Трохим (*стріпнується й встає*).

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Маруся й Леонід.

Маруся (з лицем, ніби густо всіяним чорними прищами на щоках. На бровах, на носі і в кутках губ темно-червоні. Щільно пострижена. Іде з високо піднятою головою. Очі напружено блищать, вся має непокійний, піднятий вигляд). Драстуйте, Трохиме!

Трохим (*на зводячи очей з її лиця, застигло мовчить*).

Маруся. Що ж ви не відповідаєте? Чого так дивитесь? Ну, дивіться... (*Ближче до його підходить, скидає капелюх і підставляє лице. Трохим машинально відступає*). Ха-ха-ха! Ви боїтесь навіть?

Трохим (*Тихо*). Ні, я не боюсь.

Маруся. Невже?.. Це добре... Ну, во всякому разі, не ревнуйте вже? Тепер ніякого нещастя не може трапитись? Правда?.. Ми прийшли обговорити завтрашню ніч... Я думаю, ви вже не одмовитесь од цієї справи? (*Трохим глибоко зітхає, проводить рукою по лобі, мовчить*). Ну, що ж ви? Товаришу Трохиме! Відповідайте ж, тепер ви ідете до-тюрми? Ну?

Трохим. (*тихо*) Іду...

Маруся. Що й требовалось доказати! (*Озирається до Леоніда, киває головою й посміхається з виглядом „що? хіба ми не так говорили“? Першого проходить вперед*). Ну, а тепер, значить, можна й обговорювати завтрашню ніч...

Леонід (*мовчки здоровкається з Трохимом і проходить вперед*).

Трохим (*як сонний, починає без ладу ходити по хаті, переставляє стільці, складає книжки, виливає для чогось з плечика воду в миску умивальника; часом зупиняється й дивиться на Марусю*).

Цін. Марк. (*усилено-діловито*). Ну, в такому разі, мої панове, давайте, перш усього, точно установемо, хто йде завтра, а хто зостанеться на розплід організації... Нас не багато... Як що...

Маруся. А що, Цінність Маркович, бачите: не стало у мене одного товару і перестали деякі покупці ганятись за мною. Остався товар, який не для всякого лавушника має цінність.

Цін. Марк. Звичайно, звичайно... Так от, мої панове, нас єсть зараз... раз, два, три, чотири...

Маруся (*сідаючи на Трохимове ліжко*). Леоніде, сідай тут...

(показує поруч себе). Товаришу Трохиме, ви нічого не маєте проти, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим (зупиняючись). Що ви кажете? Вибачайте, я не дочув...

Маруся. Я кажу, чи не маєте чого проти того, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим. О, прошу... Чого ж я можу...

Маруся (з смішком). Бо потім і спати не захочете... Ха-ха-ха!.. Тільки ви не дуже лякайтесь мене... Ці плями зійдуть, це сірна кислота... вроді оспи тільки зостанеться.. І коси одростуть... Ха-ха-ха! У вас лице, як сьогодні у помішника з тюрми... Для його теж всі мої цінності пропали... Насилу упросила ще раз передать... І для вартового теж... Хотів навіть штиком мене приколоть за те, що балакала з уголовними... Да, да! А уголовні більше марша не співають. Розвінчана королева. Ха-ха! Так от у вас така фізіономія, як у того вартового... Пропало все, правда? (*Швидко одвертається, хапає Леонідову руку, ніжно дивиться йому в лице і, не випускаючи руки, прудко звертається до Цін. Марк.*). Ну, так, значить, ми можемо тепер обговорювати. З боку товариша Трохима зачіпки більше не буде.

Оксана. Гм! (*Посміхаючись дивиться в стелю*).

Маруся й Леонід (*швидко зникають на неї*).

Цін. Марк. Я думаю, я думаю... Так от, виходить, що нас усього єсть шість чоловік. До тюрми йдуть: Трохим, Маруся, Леонід і я... Зостаються Михайло й Оксана. Михайло сьогодні не буде, він на роботі... Так от, мої панове, я нахожу, що їх двох мало, а нас чотирьох багато... Нам досить трьох: один кидатиме і двоє постових, які з групами біжать до екіпажів... Один з одного боку, другий з другого... Як ви думаєте?

Всі мовчать якийсь мент.

Цін. Марк. Ну, що ж ви, панове?

Оксана. Я проти. Чотирьох до тюрми не багато...

Маруся. Це ви пропонуєте значить рішити, хто з нас чотирьох зайвий.

Цін. Марк. Ні, я не це пропоную... Навіщо так мої слова розуміть... Я дбаю про інтерес організації, яка зостається тільки з двома товаришами...

Оксана (*іронічно*). Спасибі.

Маруся (*помаму*). Трохим... киди. Цінність Маркович — організатор... Значить, або я, або Леонід зайні...

Леонід (*нервово*). Прошу слова!.. Я, перш усього, не згожуюсь, що досить трьох чоловік до тюрми... Цінність Маркович не може йти в рахунок, він — організатор, а не постовий... Він — скрізь, і коло постових, і коло екіпажів, і коло Трохима. Постів у нас два, значить треба двох постових... Я взагалі не розумію, для чого на-

віль піднімає це питання... Оксана з Михайлом зостаються... Тут або пан або пропав... Во всякому разі, коли нас перестріляють, вони не дадуть організації вмерти... От і все. Ніхто не зайвий... І я пропоную це питання зняти зовсім з порядку денного... *(Зхвилювано замовкає)*.

Цін. Марк. Панове! Я не стою на цьому, я тільки так... Мені тільки здавалось... Ну, а раз ви всі думаєте, що трьох мало, то залишим це... Я більше, так сказати... Наприклад, товаришка Маруся, будучи тепер... Ну, та годі... беру свою пропозицію назад... Тепер ось що...

Маруся. Ні, ви докінчуйте! Що таке „Маруся, будучи тепер“? Негодна вже? Да?

Оксана *(дивлячись в стелю)*. Хм!

Цін. Марк. *(обурено)*. Слухайте, моя любя, що вам Бог дав? Що ви говорите?

Маруся *(плянувши на Оксану, гордо, нервово задирає голову)*. Взагалі мені здається, що товариші неприхильно відносяться до мого вчинку з собою. **Я**, розуміється, дбала не про прихильність, а про справу... І коли...

Леонід *(зхвилювано)*. Марусю! Не треба! Чуєш? Не треба.

Маруся *(покірно)*. Ти думаєш?

Оксана. Хм!

Цін. Марк. *(поспіншно)*. Ну, покиньмо про це. Товаришка Маруся зробила так, як вважала за краще. Як би не вона, побіг наш міг би надовго затягнутись, а то і зовсім провалитись, бо вже надто багато людей про його знає. Ніхто, значить, не думає неприхильно відноситись, а навпаки... Розуміється, спосіб дуже... дуже жорсткий... Можна було б... Ну, та хто його знає... Одже про це нема чого довго балакати. Тепер треба умовитись про деталі.. Де і як сходитись, що...

Леонід. Про це ж умовлялись вже не раз. Десята година, правий рівчачок коло тюрми... Що далі?

Цін. Марк. Ну, і добре... І добре... Товаришу Трохиме!

Трохим *(який сів коло столу й часто позирав на Марусю)*. Що?

Цін. Марк. Не забудьте зв'язати вартового. Це—ваша справа. Щоб, бува, не напакостить чоловікові, або щоб він, рятуючи себе, нам не напакостив... Чуєте, Трохиме?

Трохим. Чую... *(Не зводить очей з Марусі; видно, все більш та більш хвилюється)*.

Цін. Марк. *(тильно вдивляється у його)*. Що ж ви чуєте?

Трохим. Щоб не напакостив... *(Раптом встав, сильно здавлює руки, до Марусі)* На що?! На що ви так?! *(я розпуці жапав себе за голову, сідає, припадає до столу й ридє)*.

Всі якийсь мент здивовано й зхвилювано мовчать.

Маруся (ростеряно, зігнувшись вся до його, дивиться великими очима, ворухиш губами, ніби бажаючи щось сказати, але не може).

Леонід (раптом схоплюючись, нервово, злісно кричить:!) Ви... дурень! Чуєте ви?! Я вам це спідомо говорю. Ви—скот! Не смійте ревити! Чуєте?

Трохим (змовкає, потім помалу підводить голову). Простіть мене. Я, справді, дурень, собака... Вирвалось у ідіота... Простіть, я розумію ваше становище, Леоніде...

Леонід Мос становище? (Непорозуміло озирється). Мое становище? Що ви мелете? Це мені подобається!.. Та ви знаєте, що за це морду б'ють?!

Трохим (тихо). Бийте... Серйозно говорю: бийте...

Цін. Марк. Ну, панове! А, Боже мій, от цього ще не хапало... Ти диви! Може, ще дуель, скажете? Це добра справа... Заспокойтесь, Леоніде!..

Леонід (дуже хвилюючись). Я—спокійний... Мені нема чого заспокоюватися... Хай інші заспокоюються... Скоти!!! Ви повинні впасти на коліна перед нею (показує на Марусю), сліди її цілувати... Ви... ви... повинні благословлять, що в нашу організацію ввійшла така людина... А ви... ви всі тюкаєте на неї за її святий, героїстський вчинок... (Раптом обертається до Оксани). А ти... А тобі сором!.. Ці твої посмішки і хмикання недостойні людини... Не великодушно, низько, погано! Я тебе поважав, а тепер...

Оксана (жорстко і різко). А тепер побіжиш за мною!

Леонід. Що-о?

Маруся (круто повертається до неї).

Оксана. Те, що чув. Ну, годі сантіментальності розводить. Цінність Маркович, все вже скінчено? (Раптом до Леоніда). Тільки пам'ятаєш, що я сказала? Два рази одного любить не вмію. Я—великодушна: краще не біжи за мною. (До Цін. Марк.): Справа скінчена?

Цін. Марк. (Який весь час поривався зупинити розмову, поспішно). Я не знаю... Треба б ще...

Леонід (до Оксани). Ти давш собі відчит, що ти говорила тут?

Оксана. Будь спокійний—знаю, що кажу.

Леонід (з ненавистю). Ти — смішна! Розумієш ти? З тебе тільки сміятись можна! „Побіжиш“ ха-ха-ха!.. От за ким я побіжу. (Показує на Марусю). От за ким я рачби поповзу... Вона вище вас усіх! краще, прекрасніше!.. Ти недостойна башмак її поцілувати!

Оксана (теж розпалюючись ненавистю). Да? А ну, ти поцілуй її тепер, як цілував колись мене? Ха-ха-ха!

Леонід. Оксано!

Оксана (з злим викликом). Що?

Трохим (з мукою). Годі! К чортту! Я більше не можу! (Хапає з зізвдка капелюх і біжить у двері).

Цін. Марк. Панове, панове! Заспокойтесь! Оксано, Леоніде... А, Боже мій!.. Так же з справою не можна... Що ж це таке!..

Оксана (*важко дихаючи натягає рукавички*).

Маруся (*сидить непоручно закамяніло*).

Леонід (*швидко ходить по хаті*).

Оксана (*зірвавшись з місця, швидко підходить до Марусі, протягає руку, суворо*). Простіть. Я любила його. Ви одняли. Простіть.

Маруся (*злякано не розуміючи*). Що?..

Оксана (*круто одвертається й швидко виходить із хати*).

Цін. Марк. Та куди ж ви всі розбігаєтесь!.. Що ж це таке? Йй-Богу, я ні чорта не розумію.. А, ну вас к чор-р-р-ту усіх... Це просто... Я не знаю. Тут іменно божевільним зробишся... (*Хапає капелюх і сердито виходить, щось бурмочучи*).

М о в ч а н н я .

Маруся (*ворушиться, потім з страхом і тоскою бере себе за голову*). Господи!.. Невже не треба було?

Леонід (*зразу зупиняючись, злякано*). Мовчи! Мовчи, Марусю! Треба! Треба було! Чуєш? (*Стає перед нею на коліна, хапає руки її цілує*). Треба! Треба! Я люблю тебе! Люблю, люблю, люблю!

Маруся (*тихо*). Чи я ж цього ждала?.. За що ж?..

Леонід. Нічого, нічого... Вони — дикі, скоти... Тебе оцінять.

Маруся. Леоніде!.. Через що вона так сказала тобі?..

Леонід. Мовчи! Вона — божевільна. Од ревности, од заздрости, од низьких своїх інстинктів. Паскудна, пошла жінчина!

Маруся. Це — неправда, Леоніде?

Леонід (*зісно встаючи з колін*). Та неправда ж, неправда, ніколи цього не буде. Я тільки ненавижу її!

Маруся. Ти любиш мене, як і... раніше?

Леонід. О, Марусю! (*Хапавтється за голову, з мукою*). На віщо такі питання! Я молю тебе, не питай так, не питай ніколи! Чуєш?

Маруся. Ти боїшся?

Леонід (*кричить*). Я нічого не боюсь! Я люблю тебе!.. Годі про це... Ходім!

Маруся. Ходім... (*Встав, застигав — ворушиться; видно хоче щось сказати і не одважується*). Леоніде!

Леонід. Що, Марусю?

Маруся (*мнеться... Рішуче*). Іди сюди... Ближче... (*Леонід підходить; вона кладе йому на плечі руки і близько нахилиється лицем до його; хвилюється*). Слухай... Прийди сьогодні до мене. Прийди, як... як муж...

Леонід. Ах, Марусю!.. (*Трохи одсовується*)... На віщо ти це тепер?..

Маруся (*жалко зігнувшись*). Ні, Леоніде?

Леонід (*з страданням*). Марусю! Не треба... Потім! Ти сама сказала, щоб чистим піти... Потім, все потім...

Маруся (помалу, вбито схиляє голову й стоїть якийсь мент. Потім підводить, чудно блискає очима й говорить). Так. Ходім.

Леонід (не дивлячись на неї). Що „так“?

Маруся (посміхнувшись). Нічого... Так, де-які думки. Ходім.

Леонід. Марусю... голубко, (з мукою і ніяковістю). Ти, може, думаєш, що я того не хочу, що...

Маруся (поспішно, злякано). Не треба! Не треба! Ходім... Не муч... Не треба... Ходім! (*Швидко вибігав з хати*).

Леонід (за нею). Марусю! Марусю! Та хіба ж...

Р О З Д І Л 4-й.

Ніч. Поле. На заднім плані видно тюремну стіну; за стіною тюрма, збудована на ґішталь літери П. Вікна її жовтіють у темі квадратами; з деяких видно голови в'язнів, які то ворушаться, то зникають, то неспорно темніють у них. Іноді виразно, хоча дуже глухо чути, як чергуються в'язні між собою. Можна часто розібрати окремі слова. Весь час сього розділу перегукування не перестають. На сцені нікого.

Серед різних звуків ночі чути з тюрми чоловічий голос:

— Га-дл-а... Га-а-ля-а!

Пауза.

Тонкий жіночий голос: А-а-а?

Чоловічий голос: За-спі-вай-те-е!

Жіночий голос... А-а?

Два чоловічих голоси разом: За спі-вай-те!..

Жіночий голос: О-о!..

Пауза.

Два різних голоси співають:

За тучами за хмарами
Сонечко не сходить,—
За лихими ворогами
Мій милий не ходить.

Обережно крадучись являються Трохим і Цін. Марк., зупиняються, озирються. Балакають придушено.

Цін. Марк. Тут... (*прислухається*) А тих ще немає... Погано...

Трохим. Зараз прийдуть...

Цін. Марк. (*заклопотано*) Ех, боюсь я, їй богу, казав я...

Трохим. Ну, нічого... Вона просто хвилюється...

Цін. Марк. Ах, любчику мій, ї ми не з ангельським спокоєм ідемо, але ж не виробляємо того, що вона...

Трохим. Нічого... Вона більш нервова та й годі...

Цін. Марк. А я все таки боюсь... Боюсь, що встригне яку штуку отут і май тоді... Цей її сміх, задумливість, чудні очі... Ех, не дають вони мені покою!.. Серйозно, любчику, її не можна покидати одну. Я думаю, що їх треба вдвох залишити на одному посту, хай собі тут буде з ним... Той хоч не дасть чогось зробити... А на її посту я сам стану, як треба вже буде приймати. Серйозно. Инакше я ні за що не ручаюсь... Чудна вже вона дуже стала за ці дні...

Трохим (*хмуро*). Да... Якась... Иноді так жалко дивитися на всіх, така... нещасна, що... Ех!

Цін. Марк. Ну, а я їх поставлю тут обох... Їй богу... Я не можу...

Трохим. А не образиться?

Цін. Марк. Ну, чого їй ображатись?

Трохим. Та вона тепер така якась вразлива стала... Трохи не так сказав чи глянуб, вже гляди образилась... Прямо аж дивно... Зовсім инчий характер став..., наче краса і душу робила гарною...

Цін. Марк. Тш!.. (*Слухає*) Ні, мені показалось... Ображатись їй нічого. Скажу, що на цей пункт більше народу побіжить, що Леонід сам не управиться... Та я думаю, що вони нічого проти цього не матимуть... Принаймні вона...

Трохим (*задумливо*). Да, принаймні вона... (*Стріпується*) Ех! Ну, що там! Робіть, як знаєте. Я свій пост знаю, а за инчі не відповідаю. Це—ваша справа.

Цін. Марк. Да! Так я так і зроблю, хай собі чи ображається, чи ні... Поставлю отут обох і хай собі милуються, як що матимуть охоту сьогодні милуватись... Що до мене, то я люблю инчий час і місце для цього... А чуєте, як все чуť з тюрми?

Трохим. Тихе і чисте повітря сьогодні... Зор багато.

Цін. Марк. Да... (*Прислухавшись*) Ну, щож це їх немає?

Трохим. Ми швидко йшли. Зараз, мабуть, будуть...

Цін. Марк. Вартовий коло будки ждатиме?

Трохим. Да.

Цін. Марк. Хватить шворки?

Трохим. На двох хватить.

Цін. Марк. Так. (*Ходить, нервово потирає руки*).

Трохим (*Хмуро*). Слушайте, Марковичу...

Цін. Марк. Слухаю, любчику.

Трохим. Як той... Як, може, там що трапиться зо мною... Ну, чорт же його знає... Ну, одірве к чорту голову, чи який ідіот прострілить, так ви той... черкніть слова два по такій адресі: Черкаси, Марії Петровні Кравченковій... Не забудете?

Цін. Марк. Черкаси, Марії Петровні Кравченковій... Не забуду.

Трохим. Мати це моя... Черкніть, значить, що так і так. Жалко, як не знатиме... Напишіть, що клавився... Ну, та... Ну, і все... З того світу спасібі вам пришло.

Цін. Марк. Ну, що там про той світ! Ми якось ще на цьому подержимось. Ій богу! Як то співається: „Ой, вип'ємо, куме, тут, бо на тім світі не дадуть; а хоч дадуть, не дадуть,—все ж вип'ємо, куме тут“... Аналогія трохи не той..., ну, так і буде на сьогодні. Жаль,—ми не випили трошки, артисти перед спектаклем п'ють... А їх все таки нема. Це—погано вже. Погано. Чи не вчинила таки чого Маруся наша? Їх, як би вже швидче мені втікти од вас... Їх, швидче! *(Слухає)* співає тюрма... Співай співай, серденько. Люблю я цей спів! Ні в одній опері я не чув ніколи співів з таким чуттям, як в тюрмі...

Трохим. Да а...

Мовчання.

З тюрми чується:

Эхъ, ты доля, моя доля,
Доля горькая моя,
Гей, не ты ли, моя доля,
До Сибири довела і т. д.

Пісню прорізав різкий, тужливий свист вартового.

Цін. Марк. А от цей свист—паскудна штука... А тих усе нема! А, бідонько моя, вони всю справу сноганять.

Трохим. Шш! *(Прислухається)* Здається йдуть.

Цін. Марк. Да, щось наче рухається... Двоє чи одно?

Трохим. Двоє... Вони... *(Тихо чукає)*: Леоніде! Ви? Леонідів голос *(лухо)*. Ми...

З'являється зправа Леонід і Маруся.

Цін. Марк. Що ви так довго?

Леонід. Хіба довго? Ми й так поспішали...

Маруся *(хвилю, нервово)*. Спізнились? Га? Ми просто бігли... Чуєте, як співають. Усе чуть... Чуєте? Треба тихше балакати...

Цін. Марк. Да, да... Тільки ось що, мої панове: перш усього, поменьше хвилюватись... А друге таке: на цьому посту треба двох людей, бо на цей бік побіжить більша група... Я пропоную Леонідові і Марусі обом стояти тут... А я займу Марусін пост. Ви нічого не маєте проти?

Леонід. Я—нічого... Не знаю, як Маруся... Та раз треба...

Маруся. *(Вражена)*. Чекайте... Значить, я не там буду?..

Цін. Марк. Ви будете тут, разом з Леонідом...

Маруся. Ах, мені не це... Ну, все одно... Да, да, добре, я остаюсь тут... А Трохим, значить, на старому місці.

Цін. Марк. На старому, на старому... Тільки дуже прошу не

хвилюватись... Ну, Трохиме, ви можете йти взяти вартового. Чекайте... Значить, ви потім вертаєтесь на цей пост. Маруся співає сигнал, їй відповідають, тоді ви йдете... Так. Валяйте тепер...

Трохим. Ну, бувайте!

Цін. Марк. Бувайте. Хай вам добре буде.

Трохим. Дякую. *(Нахиляється і зникає на правому боці в темноті).*

Маруся. *(Непорушно задумливо стоїть).*

Цін. Марк. *(Ходить зігнувшись, нервово потираючи руки).*

Леонід. *(Сідаючи на землю).* Ви б, Марковичу, краще сіли, або лягли... Сядь, Марусю... Так воно конспіративніше буде...

Цін. Марк. Не можу, любчику, не можу... Ні за що зараз ні сидіть, ні лежать не можу... Тут уже хоч би стріляли прямо в піку, так не сяду й не ляжу. Так уже господь милосердний створив. Нічого не поробиш!

Леонід. Так хоч не ходіть.

Цін. Марк. Знаю, любчику, що й ходити не варто б. Не можу.

Маруся *(що лягла, закинувши руки за голову).* А зор скільки!.. Колись я вірила, що то душі людські... *(Пауза).* *(Глибоко зітхнувши).* У що колись не вірилось! *(Швидко сідаючи).* Слухайте, Марковичу!

Цін. Марк. Слухаю, Марусенько...

Маруся. А де ж Трохимова бомба?

Леонід. Тш! Тихше... Не треба так голосно...

Маруся. Я забула...

Цін. Марк. Лежить там, де їй треба лежать. А потім встане і зробить те, що їй треба зробити...

Маруся. Але це дуже небезпечно для Трохима?

Цін. Марк. Ну, не так, як букетик фіалок у руках, але береженого, моя радість, і Бог береже. Все од Бога, моя хороша...

Маруся. Ах, та покиньте ваші жарти! Не місце їм...

Цін. Марк. От іменно, моя люба, коли й жартувати, як не тепер, а не нервуватись і голосно кричати...

Маруся *(Понижуючи голос).* Я не нервуюсь. Я вас питаю, є хоч один шанс що його може розірвати?

Цін. Марк. *(З легким роздратованням).* А, слухайте, серце, ви ж не дитина і повинні розуміть, що бомба не апельсин же все таки... Все може бути... Зручно кинути, нічого не буде. Кинути недалеко од себе, може штовхнуть... так, що й не встане...

Маруся *(Лягаючи знов).* Так. Дякую.

Леонід. А ну, тихо! *(Слухає).*

Чути невиразний, сумний спів і далекі перегукання.

Маруся. Що таке? Що таке?

Леонід. Нічого... Мені почувся крик якийсь коло стіни...

Цін. Марк. Ну, там кричать нікому...

Маруся. А може його схопили?

Леонід. Ну, це не може бути...

Маруся. А чого ж він так довго? Господи! Яка тоска!.. Як тут тоскно... Тюрма страшна така...

Свист вартового, протяжний, виючий.

Маруся. На віщо вони свистять?

Цін. Марк. Це вартові... *(Потирає руки).*

Маруся. Який безнадійний спів... Хоч би вже швидче він... Вони там ждуть...

Леонід. От уявляю, що вони зараз переживають...

Цін. Марк. Да, да... Погано.. Коли я тікав..

Маруся *(Раптово стаючи на коліна).* Ах, мені так хочеться скоріше заспівати їм, дати знати, що зараз-зараз, що ми вже тут,— що... я прямо не знаю...

Цін. Марк. Тш, тш, Марусю, тільки заспокойтесь, зараз прийде Трохим, тоді співатимете...

Маруся. Ах, чого він так довго! **Дивіться, як чорніють головки в вігнах... Наші на лівім боці? Да, на лівім. Я тут бував в день... Он вікно Петра... Здається, так давно-давно це було, а всього днів п'ять... Да, днів п'ять... *(Застигає й неперушно стоїть на колінах. Стріпується).* Цінність Марковичу! Так життя—базар?.. Ну, а що робить тим, хто не має ніяких товарів? Іти з базарю?**

Цін. Марк. *(Мовчки ходить).*

Леонід. Марусю, тут, їй богу, не місце для філософій... Краще слухай...

Маруся. А звідки ти знаєш, що не місце? А може, як раз в таких місцях і місце? Ну, Цінність Марковичу? Одповідайте ж!

Цін. Марк. Шш! Здається, Трохим...

Леонід. Тихо, Марусю...

Всі пильно слухають.

З'являється Трохим.

Трохим *(тихо).* Готово.

Цін. Марк. З'язали?

Трохим. Зязав, рот заклепав і в будку поклав...

Маруся *(прудко підводячись).* Ну, тепер можна, значить, давати сигнал? Да? Співать? Можна? *(Хвилюється).*

Цін. Марк. Давайте... Тільки не хвилюйтесь і не дуже голосно співайте, щоб здавалось, що співають далеко від тюрми.

Маруся. Добре, добре... *(Прокашлюється і повернувшись до тюрми лицем, співає):*

„Зоре моя вечірняя

Зіяди над горою

Поговорим тихесенько

В неволі з тобою.

Всі напружено слухають.

Розкажи, як за грою

Сонечко сіяє,

Як у Дніпра веселозка

Води позичає“.

З тюрми чути чоловічий голос:

„Добрий вечір тобі,
Зелена діброво,
Переночуй хоч ніченьку
Мене молодого“

Добрий вечір тобі,
Зелений байраче,
Переночуй хоч ніченьку
Ти славу козацу“.

Як тільки чуються перші слова, всі з полехищенням зітхають і оживляються.

Маруся. Почули, почули! Андріїв голос!

Цін. Марк. *(швидко).* Чудесно! Ну, Трохиме, на місце! Після третього разу „сбейте оковы“. Марусю, відповідайте.

Маруся. Чекайте. *(Госпішно підходить до Трохима).* Трохиме! Прощайте! *(простягає руку).* Не сердьтесь на мене... і не згадуйте... поганим... Я, може, лучча, ніж ви думаете... Може, побачите... Ну... Ну, ідіть, а то я... Нічого, нічого... Ідіть!

Трохим Ех, Марусю!.. Ну, що вже тепер... Тільки не прощайте все таки, а до побачення! Я поміраю не збіраюсь. До побачення, товариші! *(Стискує руки).*

Леонід. До побачення!

Цін. Марк. До побачення! Трохиме! Ви ж тікаєте на мій пост?

Трохим *(озираючись).* Да. *(Зігнувшись, зникає наліво).*

Маруся. Я відповідаю *(смикає).*

Ой, повій, повій
Та й буйнесенський вітре,
Та по над морем,
Та й винеси нас

Із кайданів, з неволі
В чисте поле
Та й понеси на Вкраїну...
(Змовкає).

Якийсь мент слухають. Тюрма мовчить.

Цін. Марк. Так. Тепер, значить, тільки пильно слухайте. Ну, швидко, швидко! Ваш екіпаж у правім рівчаку.

Леонід. Знаю.

Цін. Марк. Хай вам добре буде *(стискує руки).*

Леонід І вам.

Маруся. Прощайте!

Цін. Марк. Не прощайте, а до побачення... *(іде).*

Маруся. Може... Всяко буває...

Леонід. Так прямо на вокзал?

Цін. Марк. Прямо... Бувайте... Не хвилюйтесь... *(Зникає на лівім боці).*

Маруся. Вони значить, зараз підполюють надзирателя? Да?

Леонід. Да...

Маруся. А це довго?... Я думаю, хвилин п'ять, правда?

Леонід Не знаю... Може й менше...

Маруся. Як вони повинні хвилюватись...

Леонід. Я думаю.. Во всякім разі не менше, ніж ми...

Маруся. Ти хвилюєшся?

Леонід. Да... Трохи...

Маруся. А Трохим? А Трохимові як?.. Ну, вже недовго?.. Вже недовго... Слухай, а ти знаєш, чого вони нас поставили тут обох?

Леонід. Ну, Маркович же сказав, що на цей бік побіжить більша група.

Маруся. Нічого подібного! Умовлено, що вони діляться нарівно. Змінити умови він не міг...

Леонід. Да, правда...

Маруся. А я знаю, чого?

Леонід. Чого?

Маруся (*помовчавши*). Вони вважають мене нікчемною, нездатною бути на пості...

Леонід. Ну, Марусю, ти знов...

Маруся. Я не хвилююсь, я не хвилююсь... Ти сам бачиш, яка я зараз спокійна... Але це факт. Цінність Маркович на мене весь час так подивлявся і потім щось сказав, вроді того, що боїться, як би я чого-небудь не паробила... Взагалі, цінність утратила... О, я нічого!.. Хай... Я все-таки думаю, що на що небудь я таки здатна... Да, да... На що небудь... Побачать... А тебе я навмисне спитала,—я так і думала, що ти не помітиш.

Леонід. Право, я не розумію...

Маруся. Ну, нічого, нічого... Не будем більше про це говорити. Ні про що не будем говорити. Мовчать. Ох, як би я хотіла, щоб все уже мовчало круг мене, ні думок, ні споминів, нічого... Ну, годі! Ша, треба слухати. Вже недовго... Слухай, чуєш, як юрма перегукється? Вся тюрма не знає, що вони тікають? Ні?.. *Т) Помовчавши. Другим тоном*). Я так хотіла посидіть в тюрмі і не довелось.

Леонід. Хіба ти... Що значить „не довелось“?

Маруся (*хапливо*). Ні, я так... помилилась. Розуміється, я ще двадцять раз встигну... Тільки мені раніше дуже хотілось... Ну, та це дурниця... Шш, слухай!

Леонід. Чудно ти поводишся сьогодні, Марусю...

Маруся. Чим? Чим чудно?

Леонід. Та так... я не можу сказати... Але цей твій спокій... Смієшся ти якось... негарно якось смієшся... Потім цей тон твій якийсь насмішуватий... цинічний навіть трохи... Слова якісь... Я розумію, вся ця історія могла зробити на тебе сильне вражіння, але... так якось чудно приймає усе... Ти робиш таке вражіння, яке буває... ти вибачай... від сільської дівчини, яка... загубила невинність і сміється з того перед другими...

Маруся. Як ти розсудливо аналізуєш все тепер!

Леонід. Я завжди аналізую.

Маруся. Вибачай, я так собі це сказала... Я багато сьогодні так собі говорю... Ти не звертай уваги,—я хвилююсь... І потім

мені... мені ж так тяжко, Леоніде! Леоніде, мені безумно тяжко, Невже все не так, невже... Господи!.. В мене все перевернуто! хаос... мука... Леоніде, єдиний мій, не будь таким зо мною, не будь, дай вірити, дай, дай... (*Судорожно хапає його за руки*). Я вірю тобі, одному, ти все... Леоніде, скажи, що ти мене любиш, скажи скоріше, зараз, скажи так як казав тоді, вогнем душі скажи... Щоб я зразу зогрілась... Господи!

Леонід (*хвилюючись, з жалем*). Марусю, Марусю, не треба, серце, заспокойся... Бідна моя, хороша, не треба.

Маруся (*жадно, жагуче*). Ти любиш? Любиш?

Леонід. Марусю, тут же не місце, зараз буде сигнал, потім... Треба слухати... Ми поговоримо, треба розібратись...

Маруся (*зразу остигаючи, змовкає, сидить не порушено*).

Леонід (*несміло, вимушено*). Марусю!.. Ну, на віщо так...

Маруся (*стрипуючись, піднято*). Ні, нічого, нічого! Ти вибачай, я так собі... Я вірю тобі... Ти любиш мене, я знаю, любиш те, що вище краси... Ха-ха-ха! Я знаю... Ти будеш мене ще більше навіть любити, правда? Будеш звать „ніжно-дзвенящою мрією“, правда? Ха ха-ха! Ох, ти ж чудає!

Леонід. Марусю, ти не в хаті. А сміх твій.

Маруся (*понижаючи голос*). Що мій сміх? Що? Це ж від радості... Ха-ха-ха! Хіба я повинна плакати? Над чим? Над ілюзіями?.. Чи, може, неправда, що ти мене любиш? А ну, спробуй сказати... Ні за що не скажеш, ні за що... Навіть візьмеш і поцілуєш. Ти такий. Навіть...

Леонід. Марусю!

Маруся. Що, Леоніде?

Леонід. Я тебе не пізнаю ..

Маруся. Невже? Диви! і уголовні мене не пізнали, помішники, вартувий, Трохим, всі не пізнають... Ха-ха-ха! А я думала, що хоч ти пізнаєш... Да, да, я тобі вірю... Тепер я вірю.. (*Строго*). Ну, годі? Буде... Треба слухати... а то ще пропустимо... О, не дай Бог! (*Пауза*). Ніч.. Тюрма... Як чудно... (*Пауза*). Як тихо! Ніч ніби слуха, що ми робимо...

Тягучий свист вартового.

Маруся. Фу, який гідкий цей свист... Ах, швидче б хоч уже, швидче! Я не можу!.. У мене сил не хватить... Не хватить, не хватить, Боже.

Леонід (*підпозвачаючи ближче до неї, зворушено*). Марусю, голубко, не треба так...

Маруся (*злякано одсуваючись*). Не треба! Не треба!

Леонід. Та що з тобою? Чого злякалась?

Маруся. Не треба! Будь таким... Так легше...

Леонід. Яким „таким“? Який же я?

Маруся. Я не знаю, я не знаю... Тільки не треба... Слухай краще, зараз будуть співать...

Леонід. Чудна ти!

Маруся. Нічого, нічого... слухай...

З тюрми чується спів чоловічого голосу.

Леонід. Тш! (*Напружено слухав*)

Співають:

„По пыльной дорогѣ телѣга несется,
А въ ней по бокамъ два жандарма сидятъ“.

Маруся (*раптом підводячись*). Уже! Уже!

Леонід (*хвилюючись*). Не хвилюйся так, Марусю, не хвилюйся.

Маруся. Ні, ні... Я не хвилююсь... Я тільки... От що, Леоніде (*Хвилюю виймає з-за корсажу пакет*). От цей пакет... Ви його прочитаєте завтра... Чуєте? Не сьогодні... А то й сьогодні, як хочете, мені все одно... Ну, от... Ви його прочитаєте... Більше нічого.. Неконспіративного нічого... не бійтесь...

Леонід (*взявши машинально пакет*). Марусю, що за пакет? Що за пакет?

Маруся. Тихо, тихо... Пакет так собі, нічого... Зараз... Слухай..

З тюрми співають:

„Сбейте оковы,
Дайте мнѣ волю“... | *два рази.*

Маруся (*натхнено*). Да, да! Будьте певні. Ви будете мать волю.. Будете!

Леонід. Марусю! Що за пакет, скажи! Для чого? На віщо ти зараз дала?

Маруся. Так, так... Може, мене арештують... Я хочу, щоб ти прочитав його...

Леонід. Але чого ж тебе арештують? Значить, і мене ж арештують?

Маруся. Ах, покинь! Завтра все узнаєш... Ну, оддаси мені, як не арештують... Ну, подерж сьогодні у себе... Сховай... І слухай... Вони вже другий куплет починають. Чуєш, це вже другий... Правда ж, другий? Це другий, чи ні? (*Дуже хвилюється*).

Леонід. Заспокойся, заспокойся... Це—другий.

З тюрми:

„А дома оставилъ онъ мать беззащитную
Будетъ она отъ тоски изнывать и страдать“.

Маруся. Да, да, це другий... Другий!.. Господи... Да, да, другий! (*Задихається*).

Леонід. Марусю, Марусю... Ну, не можна ж...

Маруся (*раптом обнімає Леоніда, жагуче цілує, одривається*). Нічого, нічого... Це так... Я ще можу бути сильною... Це так... Да, да...

З тюрми жагуче чується:

Ах, сбейти окови,
Дайте мнѣ волю...

Маруся (*як у сні*). Да, да. (*Застигає. Потім враз стріпнується, ніби щось задавши*). Ох, я й забула! Боже, щож мені робить? Леоніде, голубчику, я на одну хвилину... Через дві секунди я назад..

Леонід Куди? Що забула? Вже ж в другий раз... Чуєш?

Маруся. Да, да, чую... Я зараз, зараз!.. Я забула у Трохима свій револьвер... Там... Я зараз...

(Хутко біжить у ліво і зникає в темі).

Леонід (*злякано*). Марусю! Марусю!

Неспокійно, в великий тривозі, зігнувшись, ходить, вдихаючись у тему.
Давить руки, поправляє пенсне.

З тюрми співають:

Оставилъ онъ такъе тамъ милую сердцу,
Будеть она отъ тоски изнывать и страдать
Ахъ, сбейте ж оковы | два рази.
Дайте мнѣ волю...

На початку приспіву „сбейте окови“ хутко з'являється задиханий Трохим.

Трохим. Ну, що таке? (*Озирається*). Де ж Цінність Марковича? В чому діло? Що за ідіотизм?!

Леонід. Що таке? Який Цінність Марковича?

Трохим. Та який же, чорт би його взяв! Що йому треба? Де він? На що кликав? Та швидче, третій раз уже!

Леонід. Ніхто не кликав! Ніякого Марковича нема... Хто вам сказав?

Трохим. Ах, ти прокляття!.. Та Маруся ж прибігла зо мною...

Леонід. Маруся?! (*З жахом*). Трохиме... Ох, Господи! Біжіть швидче назад! Біжіть! Ви там покинули?

Трохим. Там.

Леонід (*пориваючись бігти, штовхаючи Трохима, не знаючи що робить*). Біжіть! Біжіть! Вона все набрехала, хоче щось робить... Біжіть! Ніякого Цінність Марковича... вона все видумала, щоб взять... О, Боже!..

В сей мент співають кінець приспіву:

Дайте мнѣ волю...

Трохим (*зриваючись бігти*). Ах, ти ж прокляття!

Але раптом чується страшенний вибух, вся тюрма на мент освітлюється.

Леонід (безсило сідаючи). Погибла... Боже...

Трохим (зупинившись). Так... Фу, ти!.. Да... От... (хоче бігти і знов зупиняється). Все одно нема чого... Нема... (Чути вистріли, крики, свист вартових, в вікнах густо голівок, ворухаються, кричать).

Леонід (сидячи, оцпеніло слухає).

Трохим (стоїть, важко дихав, пильно вдихається у тьму... Раптом кричить): Го-го!.. Сюди!.. Тут. Чути топот ніг і глухі окрики.

Трохим. Го!.. Го!..

Леонід (підводиться). Біжать?..

Трохим. Го!.. Го!.. Сюди!

Вибігають втікачі. Двоє передніх несуть труп Марусі. Задихані, балакають одривисто, хапливо, з нотками радості й тривоги.

Передні: Куди?.. Скоро!.. Там погоня... Трохиме, голубчику, здоров... Куди бігти?.. швидче...

Леонід (підбігаючи). Мертва? Мертва? |

Трохим. Сюди, сюди!.. Вона жива? | разом.

Передні й задні разом біжучи:

— Коло стіни... Лежала... Мертва...

— Швидче, швидче... Мертва...

— Без голови... Швидче...

Леонід (не пускаючи растеряно хапається за труп). Чекайте... Я хочу... Пустіть, я хочу...

Трохим. Леоніде! Пустіть!.. Потім... Чуєте, Леоніде! Та пустіть же! Ст, ідіот! (Сильно одриває, хватає за руку і тягне його за собою). За мной! Не отставай!

Всі озируючись біжать за ними.

З тюрми чути вистріли, многоголосий далекий крик і дові, трівожні свистки вартових.

ВИДАВНИЧЕ Т-ВО
„ДЗВІН“

Київ, Бесарабка, 2.

КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО.

В. Винниченко. Твори. Т. I—IX. (Друкуються).

„ Панна Мара. П'єса на 4 д.
Ц. 2 карб.

„ Чорна Пантера. П'єса на 4 д.
Ц. 2 карб. 50 к.

Д. Маркович. Твори. Кн. I. Ц. 4 карб. 50 к.

„ „ Кн. II. (Друкується).

С. Черкасенко. Казка Старого Млина. Драма.
Ц. 1 карб. 85 к.

„ Хуртовина. Драма. Вид. 2-е.
Ц. 2 кар.

В. Стах. Поезії. Т. I. (Друкується).

